

joeri vos

het proces

toneelbewerking
naar de gelijknamige roman
van franz kafka

Personages

josef k.

verteller

franz

willem

mevrouw grubach

opziener

rabensteiner, kullich en kaminer

juffrouw bürstner

onderdirecteur

de wasvrouw

de rechter-commissaris

de student

de bode

het meisje

voorlichtingsbeambte

de geselaar

bediende

oom

man in kamerjas

leni

advocaat

fabrieksdirecteur

meisjes

titorelli

koopman block

priester

beul 1

beul 2

Arrestatie

Josef K. slaapt. De acteurs die dit stuk gaan spelen komen op, zetten de spullen klaar die nodig zijn, trekken de benodigde kostuums aan en nemen met militaire precisie hun afgesproken plaatsen in. Snel, georganiseerd en zonder geluid te maken. Als een modern arrestatieteam. Een vrouw wil opkomen maar wordt met een handgebaar tegengehouden en teruggestuurd. Een teken en de voorstelling begint. K. wordt wakker.

VERTELLER

lemand. *kucht* lemand moet kwaad van Josef K. hebben gesproken. Want zonder dat hij iets slechts heeft gedaan, wordt hij op een ochtend gearresteerd.

Josef K. ligt in zijn bed. Het ontbijt laat op zich wachten. Dat is vreemd. Dan ontdekt hij dat hij met ongewone nieuwsgierigheid wordt gadeslagen door de oude vrouw die tegenover hem woont (= het publiek). Hij belt. Onmiddellijk wordt er geklopt en komt er een man binnen die K. nog nooit eerder heeft gezien.

JOSEF K.

Wie bent u?

FRANZ

U had gebeld?

JOSEF K.

Voor m'n ontbijt...

FRANZ

roept door de kier van de deur Hij wil z'n ontbijt! Daarop wordt in de kamer ernaast kort gelachen. Op de toon van een officiële mededeling. Dat kan niet.

JOSEF K.

Dat is nieuw. *Hij springt uit bed en trekt snel een broek aan, wil de kamer uit lopen.*

FRANZ

Zou u niet liever hier blijven?

JOSEF K.

Ik wil niet hier blijven en ik wil ook niet door u worden aangesproken als u zich niet aan mij voorstelt.

FRANZ

Oké.

Franz houdt de deur voor hem open. Josef K. stapt langzamer dan hij wil de aangrenzende kamer in – de huiskamer van mevrouw Grubach. Bij het open raam zit een man met een boek.

WILLEM

U moest in uw kamer blijven! Heeft Franz dat niet gezegd?

JOSEF K.

Wie zijn jullie? Wat willen jullie?

K. kijkt van Willem naar Franz, merkt daarbij op dat de oude vrouw (het publiek) met de typische nieuwsgierigheid van oude mensen naar het nu tegenoverliggende raam is komen lopen om ook verder alles te kunnen zien.

JOSEF K.

Ik wil mevrouw Grubach – *Hij maakt een beweging alsof hij zich losrukt van de mannen, hoewel die ver van hem afstaan.*

WILLEM

Nee. *Hij staat op.* U mag niet weggaan, u bent gevangengenomen.

JOSEF K.

Waarom?

WILLEM

Wij hebben niet de opdracht u dat te vertellen. De procedure is nu eenmaal begonnen. U krijgt alles op het juiste moment te horen. Ik ga m'n boekje al te buiten omdat ik zo vriendelijk tegen u ben. Maar ik hoop dat niemand het hoort, behalve Franz, en die is zélf tegen alle voorschriften in vriendelijk tegen u. Als u ook verder zo veel geluk heeft als bij de keuze van uw bewakers, dan kunt u de toekomst vol vertrouwen tegemoet zien.

FRANZ

U zult nog wel inzien hoe waar dat allemaal is.

Franz en Willem komen op K. af. Willem geeft K. schouderklopjes. Ze voelen beiden aan zijn nachthemd.

WILLEM

Dit hemd kunt u bij ons in bewaring geven.

FRANZ

U zult een veel slechter hemd moeten aantrekken.

WILLEM

We kunnen het voor u bewaren en dan krijgt u het terug als de zaak goed afloopt

FRANZ

U kunt uw spullen beter aan ons geven dan inleveren bij het depot.

WILLEM

In het depot gaan vaak dingen mis.

FRANZ

Ze verkopen daar de dingen na een bepaalde tijd, zonder te controleren of de betreffende procedure is afgelopen of niet.

WILLEM

En die processen duren lang de laatste tijd!

FRANZ

U zou natuurlijk wel de opbrengst krijgen, maar dat is in de eerste plaats al niet veel, omdat het bij de verkoop niet gaat om de hoogste opbrengst maar om de hoogste omkoopsom, en in de tweede plaats omdat de ervaring leert dat die opbrengsten, als ze van hand tot hand en van jaar tot jaar worden doorgegeven, steeds kleiner worden.

VERTELLER

Wat zijn dit voor mensen? Waar hebben ze het over? Bij welke instantie horen ze? K. leeft toch in een rechtsstaat, overal heerst vrede, alle wetten zijn van kracht, wie waagt het hem in zijn woning te overvallen? Is het een grap, die omdat het vandaag zijn dertigste verjaardag is, door zijn collega's van de bank is georganiseerd?

JOSEF K.

kijkt een moment verbijsterd naar de verteller Als u mij toestaat.

K. stapt haastig tussen de bewakers door, zijn kamer in. Een blikwisseling tussen de acteurs: 'hij lijkt zijn verstand te gebruiken.' K. trekt zijn laden open, zoekt zijn identiteitspapieren. Kan ze niet onmiddellijk vinden. Stapt tenslotte met zijn geboortebewijs terug de huiskamer in, gelijktijdig gaat de tegenoverliggende deur open en komt mevrouw Grubach binnen, maar zodra ze K. ziet verontschuldigt ze zich.

MEVROUW GRUBACH

Ho, pardon! En ze verdwijnt terwijl ze de deur uiterst voorzichtig dichttrekt.

JOSEF K.

Kom maar binnen – K. staat met zijn papieren midden in de kamer. De bewakers zitten aan het tafeltje bij het open raam zijn ontbijt te verorberen.

Waarom komt ze niet binnen?

WILLEM

Ze mag er niet in, u bent gearresteerd.

JOSEF K.

Hoe kan ik nou gearresteerd zijn? Op deze manier?

WILLEM

Nu begint u weer. *Doopt ondertussen zijn brood in het honingpotje.* Op zulke vragen geven wij geen antwoord.

JOSEF K.

U zult wel antwoord móeten geven. Hier, mijn identiteitspapieren, laat u mij nu de uwe zien – ik bedoel – Hebben jullie een arrestatiebevel?

WILLEM

Mijn hemel. Accepteer gewoon dat het zo is. Wij zijn hier voor jou hè? Het is niet nodig om ons te ergeren.

FRANZ

Als wij nou toch zeggen dat het zo is?

Franz brengt het koffiekopje dat hij in zijn hand heeft niet naar zijn mond maar kijkt K. met een lange, waarschijnlijk veelzeggende, maar ondoorgrondelijke blik aan. K. laat zich zonder het te willen meevoeren in een dialoog van blikken met Franz, maar geeft dan toch een klap op zijn papieren.

JOSEF K.

Hier. Mijn identiteitspapieren.

WILLEM

Wat kan ons dat schelen? Wat ontzettend kinderachtig. Waarom nou dit gedrag? Denkt u dat dat verdomde proces van u sneller gaat door met ons – bewakers – over een arrestatiebevel te gaan discussiëren? Wij zijn ondergeschikten! Wat weten wij nou van identiteitspapieren?! Wij weten helemaal niks van uw zaak – En toch zijn wij in staat om te begrijpen dat de boven ons gestelde autoriteiten – waar wij bij in dienst zijn – dat die, voordat

ze een arrestatiebevel geven, zich heel goed informeren over de reden van de arrestatie en over de persoon van de arrestant. Onze autoriteiten, voor zover ik ze ken, en ik ken alleen de laagste rangen, gaan toch niet op zóek naar de schuld onder de bevolking? Ze worden – zoals de wet zegt – door de schuld aangetrokken. Dat is de wet.

JOSEF K.

Die wet ken ik niet.

WILLEM

Des te erger voor u.

JOSEF K.

Hij bestaat alleen in jullie hoofd.

FRANZ

U krijgt hem wel te voelen. *lacht* Hé Willem, hij geeft toe dat hij de wet niet kent en beweert tegelijkertijd dat hij onschuldig is!

WILLEM

Wat? Ah – zo, ja! *Het duurt even voor de grap doordringt, barst dan ook in lachen uit.*

VERTELLER

als gefluisterd geweten Ze praten over dingen die ze volstrekt niet begrijpen.

JOSEF K.

Wat?

VERTELLER

Hun zekerheid bestaat alleen bij de gratie van hun domheid. Een paar woorden, gewisseld met iemand van zijn eigen niveau, zullen alles onvergelijkelijk veel helderder maken dan het langste gesprek met deze lieden.

JOSEF K.

kijkt de verteller verward aan. Komt dan op een idee dat de oplossing van het hele probleem zal zijn. Breng mij naar uw meerdere.

WILLEM

Wat denkt u wel? Wilt u in uw hemd voor de opziener verschijnen? Hij laat u ranselen! En ons ook!

JOSEF K.

Ik stap net uit bed! Je kan toch niet verwachten dat ik in driedelig grijs lig te slapen?

FRANZ

Het helpt niets.

JOSEF K.

Wat is dit voor belach-

K. pakt een jasje van een stoel en houdt dat een poosje met beide handen op, alsof hij het aan het oordeel van de bewakers onderwerpt. Ze schudden hun hoofd.

WILLEM

Het moet een zwart jasje zijn.

JOSEF K.

gooit het jasje op de grond Het is toch niet de rechtszitting zelf?

FRANZ

glimlachend Het moet een zwart jasje zijn.

JOSEF K.

Argh. K. trekt zijn beste pak aan.

ondertussen

WILLEM

Oh. Franz –

FRANZ

Ja?

WILLEM

Loop even naar de opziener, om te zeggen dat K. zich aan het aankleden is.

FRANZ

O! Ja, natuurlijk.

VERTELLER

... Door de lege kamer ernaast naar de volgende kamer, waarvan de dubbele deuren al openstaan. Het is de kamer van juffrouw Bürstner, die er nu niet is. Haar nachtkastje is als verhoortafel naar het midden van de kamer gesleept. Daarachter zit de opziener. Benen over elkaar geslagen, een arm over de rugleuning van de stoel. In een hoek staan drie jongemannen naar foto's van juffrouw Bürstner te kijken.

Het valt K. op dat hij door het open raam weer wordt gadegeslagen door ouden van dagen (het publiek).

OPZIENER

Josef K.?

K. knikt.

OPZIENER

U bent waarschijnlijk zeer verrast door de gebeurtenissen van vanochtend? *Hij verschuift ondertussen de spullen op het nachtkastje – een kaars met lucifers, een boek en een speldenkussen – alsof het voorwerpen zijn die hij bij de zitting nodig heeft.*

JOSEF K.

Zeker. Zeker ben ik verrast, maar ik ben zeker niet zéér verrast.

OPZIENER

Niet zeer verrast? *Hij zet de kaars nu midden op het nachtkastje en groepeerde de andere voorwerpen eromheen.*

JOSEF K.

Ik bedoel... – mag ik gaan zitten?

OPZIENER

Dat is niet gebruikelijk.

JOSEF K.

Ik bedoel, ik ben zeker zeer verrast. Maar als je dertig jaar op de wereld bent en je er alleen doorheen hebt moeten slaan, zoals ik, dan ben je wel wat verrassingen gewend. En dan til je er niet zo zwaar aan. Vooral niet aan zo eentje... als... vandaag...

OPZIENER

Waarom vooral die van vandaag niet?

JOSEF K.

Ik wil niet zeggen dat ik denk dat dit allemaal een grap is, dan zou er wel heel veel werk in zitten – iedereen hier – *gebaart ook naar het publiek* zou in het complot moeten zitten, dat gaat de grenzen van een grap te buiten. Ik wil dus niet zeggen dat het allemaal een grap is –

OPZIENER

Dat klopt. *De opziener controleert ondertussen hoeveel lucifers er in het lucifersdoosje zitten.*

JOSEF K.

Maar aan de andere kant – *Hij richt zich nu tot iedereen.* Maar aan de andere kant: het kan ook niet iets heel belangrijks zijn. Want ik ben dan misschien aangeklaagd, maar er is werkelijk niet de minste schuld te ontdekken op grond waarvàn ik aangeklaagd zou kunnen worden. Maar, bijzaak, de grote vraag is: door wie? Door wie ben ik aangeklaagd? Welke instantie leidt het onderzoek? Bent u ambtenaar? Niemand heeft een uniform, of wat is dit? – *Hij richt zich tot Franz.* – Moet dit een uniform voorstellen? Dit is toch meer een eh... tja... Nou, hè... Het gaat er in ieder geval om – Ik eis helderheid

in deze kwestie. En ik ben ervan overtuigd dat we na deze opheldering allerhartelijkst afscheid van elkaar kunnen nemen.

OPZIENER

Ik begrijp dat u vragen hebt. We kunnen die op dit moment helaas nog niet voor u beantwoorden. Wel kan ik zeggen dat u het bij het verkeerde eind hebt, maar dat u – afgezien van uw opmerkingen over uw onschuld – niet een geheel slechte indruk maakt.

K. staart de opziener aan. Krijgt hij hier nu schoolse les van een misschien wel jongere man? Hij raakt in een zekere opwinding, loopt heen en weer, wat niemand hem belet, trekt zijn manchetten op, voelt aan zijn borst, strijkt zijn haar glad, passeert de drie heren en zegt:

JOSEF K.

Het is toch ook zinloos.

Waarna zij zich naar hem omkeren en hem welwillend maar ernstig aankijken. K. blijft ten slotte weer staan voor het kastje van de opziener.

JOSEF K.

Officier van justitie Hasterer is een goede vriend van mij, kan ik hem bellen?

OPZIENER

Zeker, maar ik weet niet wat voor zin dat zou hebben, tenzij u een of andere privéaangelegenheid met hem moet bespreken?

JOSEF K.

Wat voor zin? Wie bent u dan wel? U wilt een zin en u voert het meest zinloze op wat bestaat? Wat voor zin? Wat voor zin het zou hebben, een officier van justitie te bellen als ik zogenaamd gearresteerd ben? Goed, dan bel ik niet.

OPZIENER

O jawel – steekt zijn hand uit naar de hal, waar de telefoon is jawel, belt u toch alstublieft.

JOSEF K.

Nee, ik wil niet meer. *ziet dat de oude mensen aan de overkant (het publiek) nog steeds kijken, wijst naar het publiek* Waarom zitten die mensen te kijken? *tegen het publiek* Ga daar weg. *weer tegen de opziener* Dat is toch onbeleefd? *De opziener vergelijkt de lengte van zijn vingers. De twee bewakers zitten op een met een sierkleed bedekte koffer en wrijven over hun knieën. De drie jongemannen staan met hun handen in hun zij doelloos rond te kijken. Het is stil als in een of ander vergeten kantoor...* K. neemt het schouwspel een tijdje in zich op. *Dan neemt hij een besluit.*

JOSEF K.

Goed, als we hier verder klaar zijn dan denk ik –

K. stapt met uitgestoken hand naar de opziener. De opziener slaat zijn ogen op, bijt op zijn lippen, staat op, pakt een bolhoed die op het bed van juffrouw Bürstner ligt en zet die voorzichtig met beide handen op, zoals je bij het passen van nieuwe hoeden doet.

OPZIENER

Wat ziet u alles simpel! Nee, nee, dat gaat absoluut niet. Waarmee ik trouwens helemaal niet wil zeggen dat u de moed moet opgeven. Nee, waarom zou u? U bent alleen gearresteerd, verder niets. Dat moest ik u mededelen, dat heb ik gedaan en ook gezien hoe u het hebt opgevat.

Daarmee is het genoeg voor vandaag en kunnen wij afscheid nemen, al is het maar voorlopig. U wilt nu waarschijnlijk wel naar de bank?

JOSEF K.

Naar de bank? Ik dacht dat ik gearresteerd was. Hoe kan ik nu naar de bank gaan als ik gearresteerd ben?

OPZIENER

staat al bij de deur Ach, u hebt mij verkeerd begrepen, u bent gearresteerd, zeker, maar dat hoeft u niet te verhinderen uw beroep uit te oefenen. U hoeft ook in uw normale levenswijze niet gehinderd te worden.

JOSEF K.

Dan is gearresteerd zijn niet heel erg.

OPZIENER

Ik heb het nooit anders bedoeld.

JOSEF K.

Maar dan lijkt zelfs de mededeling van de arrestatie niet erg noodzakelijk te zijn geweest.

OPZIENER

Dat was mijn plicht.

JOSEF K.

Een domme plicht.

OPZIENER

Dat kan. Maar laten we niet met zulk gepraat onze tijd verliezen. Ik had aangenomen dat u naar de bank zou willen. Ik dwing u niet naar de bank te gaan, ik had alleen aangenomen dat u dat zou willen. En om dat gemakkelijker voor u te maken en uw aankomst op de bank zo onopvallend mogelijk te laten verlopen, heb ik deze drie heren, uw collega's, gevraagd om hier even te wachten.

JOSEF K.

Wat?

VERTELLER

Hoe kon K. dat niet gezien hebben? Wat moesten de opziener en de bewakers al zijn aandacht in beslag hebben genomen, dat hij deze drie niet

had herkend. De stijve, met zijn handen zwaaiende Rabensteiner, de blonde Kullich met zijn diepliggende ogen en Kaminer met zijn onuitstaanbare, door een chronische spierkramp veroorzaakte glimlachje.

JOSEF K.

Goedemorgen. *De heren maken een buiging. K. geeft ze een hand.* Ik had jullie helemaal niet herkend. Nu, zullen we dan maar aan het werk gaan, niet?

Kullich wijst K. op het publiek, tot ergernis van K. Niet die kant op kijken! *Als hij weer omkijkt blijken de opziener en de bewakers verdwenen.*

VERTELLER

Hoewel dat nergens uit blijkt, zou K. nu wel wat aanspraak kunnen gebruiken. Maar nu lijken de heren vermoeid, Rabensteiner kijkt naar rechts, Kullich naar links en alleen Kaminer staat ter beschikking met zijn grijnslach waarover je menselijkerwijs geen grapjes mag maken.

De eerste scène is met succes volbracht. Onmiddellijk brengen de acteurs om K. heen alles in gereedheid voor het vervolg.

Gesprek met mevrouw Grubach

Terwijl mevrouw Grubach door de andere acteurs op haar positie wordt gezet, leidt de verteller de aandacht van K. af.

VERTELLER

Dit voorjaar placht K. de avonden zo door te brengen dat hij na zijn werk als het nog mogelijk is – hij zit meestal tot negen uur op kantoor – een kleine wandeling maakt, alleen of met kennissen en daarna naar een café gaat, waar hij met een groepje meest oudere heren gewoonlijk tot elf uur aan een stamtafel zit. Maar er zijn ook uitzonderingen op dit schema, bijvoorbeeld als K. door zijn bankdirecteur, die zijn werkvermogen en betrouwbaarheid zeer hoog aanslaat, voor een tochtje met de auto of voor een diner in zijn villa wordt uitgenodigd. Bovendien gaat K. eens in de week naar een meisje, Elsa, dat 's nachts en tot laat in de ochtend als serveerster in een wijnlokaal bedient, en de rest van de dag alleen van haar bed uit bezoek ontvangt. *K. kijkt vol onbegrip heen en weer tussen de verteller en het publiek.* Maar deze avond gaat hij meteen naar huis.

JOSEF K.

Wie bèn jij?

VERTELLER

Ik ben de zoon van de huismeester, meneer.

JOSEF K.

De zoon van de huismeester?

VERTELLER

Hij haalt zijn pijp uit zijn mond. Wenst meneer iets? Moet ik mijn vader halen?

JOSEF K.

Nee, nee. Het is goed.

K. loopt door, maar voordat hij de trap op gaat draait hij zich nog eens om. Hij ziet net niet hoe de verteller door een van de acteurs met een handgebaar gecompimenteerd wordt met de slimme afhandeling van dit moment.

VERTELLER

Hij zou regelrecht naar zijn kamer kunnen gaan, maar omdat hij mevrouw Grubach wil spreken klopt hij op haar deur en stapt naar binnen. Mevrouw Grubach zit met een breikous aan tafel, waarop nog een hoop oude kousen ligt.

JOSEF K.

Sorry dat ik zo laat stoor –

MEVROUW GRUBACH

O nee, geen probleem, geen enkel probleem. U mag mij altijd storen, ik ben, ik was –

JOSEF K.

U heeft het servies alweer opgeruimd.

MEVROUW GRUBACH

Ach.

JOSEF K.

Vrouwenhanden brengen toch in stilte veel tot stand.

MEVROUW GRUBACH

Ach.

JOSEF K.

Nee werkelijk. Ik had het servies waarschijnlijk ter plekke kunnen kapotslaan, maar beslist niet kunnen wegdragen.

MEVROUW GRUBACH

Ach.

JOSEF K.

Waarom bent u zo laat nog aan het werk?

MEVROUW GRUBACH

Ach. Er is veel te doen. Overdag de huurders; als ik mijn boeltje op orde wil houden heb ik alleen de avonden.

JOSEF K.

Ik heb u vandaag zeker veel extra werk bezorgd?

MEVROUW GRUBACH

Hoezo?

JOSEF K.

Ik bedoel... die mannen die vanochtend hier waren?

MEVROUW GRUBACH

Ach. Daar heb ik niets bijzonders voor hoeven doen.

JOSEF K.

Het zal in ieder geval niet meer voorkomen.

MEVROUW GRUBACH

Nee, dat kan niet meer voorkomen.

JOSEF K.

Sorry?

MEVROUW GRUBACH

Ja. Maar u moet er niet te zwaar aan tillen. Wat gebeurt er niet allemaal in de wereld! Het is toch wat? Wat er in de wereld gebeurt? Wat je allemaal niet hoort – ja, ik zal het maar eerlijk zeggen, ik heb aan de deur geluisterd en die bewakers hebben me ook wat verteld want het gaat toch om uw geluk en dat trek ik mij aan, meer dan zou moeten misschien – ik ben maar de hospita –, maar ik kan nou niet zeggen dat het iets heel ergs was. Nee. U

bent wel gearresteerd, maar niet zoals een dief wordt gearresteerd. Als je als een dief wordt gearresteerd is dat erg, maar deze arrestatie –. Voor mij lijkt het iets geleerds – misschien zeg ik iets doms hoor, maar voor mij lijkt het als iets geleerds, weet u wel? Iets wat je niet begrijpt, maar wat je ook niet hoeft te begrijpen.

JOSEF K.

Ik werd overrompeld, dat was het. Als ik meteen was opgestaan en me van niemand iets had aangetrokken dan was er verder niets gebeurd, dan was alles in de kiem gesmoord. Maar je bent niet voorbereid hè? Op de bank ben ik bijvoorbeeld voorbereid, daar zou zoiets mij onmogelijk kunnen gebeuren. Ik heb daar mijn eigen assistent, de publieke telefoon en de huistelefoon staan voor mij op mijn bureau, voortdurend komen er mensen langs, cliënten en beambten; maar bovendien en in de eerste plaats ben ik daar altijd in verband met mijn werk, en dus alert. Het zou een plezier zijn daar met zo'n zaak geconfronteerd te worden. Maar goed, het is voorbij. Ik wilde er eigenlijk ook helemaal niet over praten, alleen... – Ik ben heel blij dat we het eens zijn. Geef me een hand. Zo'n eensgezindheid moeten we bekrachtigen met een handdruk.

VERTELLER

Zou ze hem een hand geven? De opziener had hem geen hand gegeven, denkt hij terwijl hij de vrouw, anders dan vroeger, onderzoekend aankijkt. *K. kijkt eerder de verteller 'onderzoekend' aan, maar kijkt nu op zijn suggestie ook naar de vrouw. Zij lijkt angstvallig precies uit te voeren wat de verteller zegt. De verteller praat ondertussen verder.*

VERTELLER

Zij staat op omdat hij ook opstaat. Een beetje onzeker, omdat ze niet alles wat K. zei, heeft begrepen. Als gevolg van die onzekerheid zegt ze iets wat ze niet wil zeggen en wat ook wat misplaatst is.

MEVROUW GRUBACH

met tranen in haar stem Tilt u er toch niet zo zwaar aan, meneer K. Ze vergeet hem een hand te geven.

JOSEF K.

Ik... weet... niet... of ik er zo zwaar aan til. *loopt naar de deur* Is juffrouw Bürstner thuis?

MEVROUW GRUBACH

Nee. Ze is naar het theater. Wat dan? Moet ik iets doorgeven? Maar ik weet niet wanneer ze er weer is hoor; ze is altijd zo laat als ze naar het theater is –

JOSEF K.

Het maakt niet uit. *Hij draait zich met gebogen hoofd om naar de deur om weg te gaan.* Ik wilde alleen mijn excuses aanbieden omdat we in haar kamer zijn geweest.

MEVROUW GRUBACH

zonder dat ze geluisterd heeft Niet dat ik kwaad wil spreken van juffrouw Bürstner, het is een goed, lief meisje, vriendelijk, netjes, punctueel, ijverig, maar ze zou wel wat trotser en terughoudender mogen zijn. Ik heb haar deze maand al twee keer in afgelegen straten met steeds een andere heer gezien. Ik vind het heel pijnlijk, ik vertel het, God is mijn getuige, alleen aan u meneer K., maar ik zal het er toch ook met de juffrouw zelf over moeten hebben. En dat is trouwens niet het enige waarvan ik denk –

JOSEF K.

haast niet in staat zijn woede te verbergen U hoeft het helemaal nergens met de juffrouw over te hebben, want ik ken haar heel goed en u hebt het helemaal mis! herstelt zich Pardon. Nee. Dat is niet mijn zaak, zeg maar tegen haar wat u wilt. Goedenacht. Hij gaat naar zijn kamer.

MEVROUW GRUBACH

smekend Meneer K. ik wil het er toch helemaal nog niet met de juffrouw over hebben, natuurlijk wil ik haar eerst nog verder in de gaten houden, ik heb u alleen verteld wat ik wist. Ik probeer alleen het pensioen fatsoenlijk te houden! Iets anders streef ik niet na!

JOSEF K.

Fatsoen! K. slaat de deur dicht. Het lijkt bijna alsof de acteurs niets anders hadden verwacht.

acteur I Yes. Hierheen.

Hij gebaart naar het kledingrek. De vrouw wordt ernaartoe gebracht, ontdaan van haar Grubachkostuum en in haar Bürstner-kostuum gehesen. De handelingen zijn snel en zakelijk, geen van de acteurs laat zich afleiden door haar lichamelijke schoonheid of de verlegen avances die ze maakt. Als ze echter klaar is en haar aandacht op K. richt kan één van de acteurs het toch niet laten om achter haar rug glimlachend zijn hoofd te schudden.

Daarna juffrouw Bürstner

JOSEF K.

als een smeekbede Juffrouw Bürstner?

JUFFROUW BURSTNER

Is daar iemand?

JOSEF K.

Ik ben het.

JUFFROUW BURSTNER

Ach, meneer K. Goedenavond. *Ze geeft hem een hand.*

JOSEF K.

Ik zou graag even met je willen praten? Kan dat?

JUFFROUW BURSTNER

Nu? Moet het echt nu? Dat is een beetje vreemd toch?

JOSEF K.

Ik wacht al vanaf negen uur op je.

JUFFROUW BURSTNER

Ik was in het theater, ik wist toch van niks?

JOSEF K.

Het gaat om iets wat vandaag is gebeurd.

JUFFROUW BURSTNER

Ik heb er geen principiële bezwaar tegen, maar –... Wacht even tot ik het licht heb gevonden, en doe dan hier het licht uit.

Dat doet K., maar hij wacht vervolgens nog tot juffrouw Bürstner hem uit haar kamer zacht uitnodigt te komen.

JUFFROUW BURSTNER

Ga zitten. *Ze blijft zelf staan.* Nou, wat wil je? Ik ben benieuwd.

JOSEF K.

Ja, het is misschien een beetje een gek moment om hiermee te komen, maar

–

JUFFROUW BURSTNER

Naar inleidingen luister ik nooit.

JOSEF K.

Nou, dat is wel zo makkelijk. Ehm... Tot op zekere hoogte door mijn schuld, is van je kamer vandaag een beetje een rommeltje gemaakt. Dat gebeurde door mij onbekende mensen, tegen mijn zin en toch, zoals gezegd, door mijn schuld; daarvoor wilde ik mijn excuses aanbieden.

JUFFROUW BURSTNER

Van mijn kamer? *In plaats van naar de kamer kijkt ze K. onderzoekend aan.*

JOSEF K.

Zo is het. *Ze kijken elkaar nu voor het eerst in de ogen.* De manier waarop het gebeurde is op zichzelf geen woord waard.

JUFFROUW BURSTNER

Maar dat is toch wat er juist interessant aan is?

JOSEF K.

Nee.

JUFFROUW BURSTNER

Goed. Ik ben niet op geheimen uit, als jij zegt dat het oninteressant is, dan heb ik daar geen bezwaar tegen. De excuses aanvaard ik graag, want ik zie... nergens... rommel... *Ze maakt, haar vlakke handen laag op haar heupen gelegd, een rondgang door de kamer. Bij het wandkleed met de foto's blijft ze staan.* Nee! Mijn foto's! Ze zijn helemaal door elkaar gegooid! Dat is afschuwelijk! Er is iemand zonder toestemming in mijn kamer geweest.

K. knikt.

JUFFROUW BURSTNER

Je kan toch niet zomaar mijn kamer in gaan als ik er niet ben?

JOSEF K.

Ik was het niet! Het waren – het was – De onderzoekscommissie – de onderzoekscommissie had drie bankbeambten meegebracht, en één daarvan – die ik bij de eerste de beste gelegenheid bij de bank zal ontslaan – had die foto's in zijn handen. Ja, er was hier een onderzoekscommissie.

JUFFROUW BURSTNER

Voor jou?

JOSEF K.

Ja.

JUFFROUW BURSTNER

lachend Nee!

JOSEF K.

Zeker wel. Geloof jij dan dat ik onschuldig ben?

JUFFROUW BURSTNER

Nou, onschuldig... ik wil niet meteen een oordeel uitspreken dat grote gevolgen kan hebben, ik ken je immers ook niet, maar toch, je moet toch al een zware misdadiger zijn om meteen een onderzoekscommissie op je nek te krijgen.

JOSEF K.

Ja, ik noem het een onderzoekscommissie, maar ik weet het niet precies. Ik ben in ieder geval gearresteerd.

JUFFROUW BURSTNER

Wow. Maar hoe was dat dan?

JOSEF K.

Ja, verschrikkelijk.

Maar hij denkt er helemaal niet aan, hij is helemaal gefascineerd door de aanblik van juffrouw Bürstner, die haar gezicht op haar ene hand laat steunen – haar elleboog rust op het kussen van de sofa – terwijl haar andere hand langzaam over haar heup strijkt.

JUFFROUW BURSTNER

Dat is te algemeen.

JOSEF K.

Wat is te algemeen? *Hij herinnert zich weer waar het gesprek over gaat. Zal ik laten zien hoe het was?*

JUFFROUW BURSTNER

Nu?

JOSEF K.

Je kwam zo laat.

JUFFROUW BURSTNER

O? Nou krijg ik de verwijten? Terecht ook, had ik je maar niet binnen moeten laten. Dat was in ieder geval niet nodig blijkt maar weer.

JOSEF K.

Het was wel nodig, dat zal je nu pas zien. Mag ik het nachtkastje van je bed wegschuiven?

JUFFROUW BURSTNER

Wat? Nee, natuurlijk mag je dat niet!

JOSEF K.

Dan kan ik het niet laten zien.

JUFFROUW BURSTNER

O, ja, als je het nodig hebt om het mij te laten zien, schuif dan het kastje maar gerust weg. Pfff...

JOSEF K.

zet het kastje midden in de kamer en gaat erachter zitten Ja. Stel je voor – het is heel interessant – stel je voor, ik ben de opziener, daar op de koffer zitten twee bewakers, bij de foto's staan die drie bankmedewerkers. Aan de kruik voor het raam hangt, vermeld ik terloops, een witte blouse. En nu begint het. Ik vergeet mezelf! De belangrijkste persoon, – ik sta dus hier voor het kastje. De opziener zit zo, – zo – zo heel gemakkelijk – en schreeuwt dan – ja, excuus, ik zal ook even moeten schreeuwen om het duidelijk te maken, hij schreeuwt: –

Juffrouw Bürstner die lachend luisterde, legt haar wijsvinger op haar mond om K. het schreeuwen te beletten, maar het is te laat.

JOSEF K.

roept langzaam Josef K.!

Juffrouw Bürstner springt op en legt een hand op zijn mond om het schreeuwen te stoppen. Ze luistert of niemand hem gehoord heeft. Hij kust haar voorhoofd.

JUFFROUW BURSTNER

Weg, weg. Ga weg. Wat wil je? Iedereen hoort ons. Waarom kwel je me zo!

JOSEF K.

Kom mee naar de andere hoek van de kamer, daar kan niemand ons horen.

Ze laat zich daarheen meevoeren. K. pakt haar hand en vervolgens haar pols.

JOSEF K.

Ben je boos op me?

JUFFROUW BURSTNER

schuift zijn hand weg Nee, nee, ik ben nooit boos, op niemand. Ga nou alsjeblieft weg –

JOSEF K.

Ik ga al.

K. pakt haar beet, kust haar op haar mond en dan over haar hele gezicht, zoals een dorstig dier met zijn tong over het eindelijk gevonden bronwater jaagt. Ten slotte kust hij haar hals, waar de keel zit, en daar laat hij zijn lippen lang rusten. Een geluid uit een andere kamer doet hem opkijken.

JOSEF K.

Nu ga ik.

Juffrouw Bürstner knikt vermoeid en laat hem al half afgewend haar hand om te kussen alsof ze daar niets van weet, en gaat gebogen haar kamer in.

VERTELLER

Kort daarna ligt K. in zijn bed. Hij slaapt heel gauw in. Voor het inslapen denkt hij nog even na over zijn gedrag, hij is er tevreden over, maar verbaast zich dat hij niet nog tevredener is.

Maar in plaats van naar zijn bed wordt K. naar een plek geleid die er al snel uit begint te zien als een kantoor. Een van de acteurs duwt hem een telefoon in zijn handen. K. brengt hem

aarzelend naar zijn oor. De acteur die dadelijk de onderdirecteur gaat spelen wordt (in stilte) succes gewenst. Hij heeft er duidelijk zin in.

De mededeling van het eerste vooronderzoek

VERTELLER

K. wordt er telefonisch van op de hoogte gebracht dat er de volgende zondag een klein vooronderzoek in zijn zaak zal plaatsvinden.

K. legt nadat hij deze mededeling heeft ontvangen zonder te antwoorden de hoorn op de haak. Achter hem verschijnt de onderdirecteur, die wil bellen maar zijn weg door K. versperd vindt.

ONDERDIRECTEUR

luchtig Slecht nieuws?

De onderdirecteur wil niets aan de weet komen, maar K. bij het toestel weg krijgen.

JOSEF K.

Nee, nee. doet een stap opzij, maar gaat niet weg

ONDERDIRECTEUR

terwijl hij op verbinding wacht, over de hoorn heen Zeg K., kerel – belangrijk: aanstaande zondagochtend? Organiseer ik een partijtje op m'n nieuwe bootje. Zou het geweldig vinden om je er bij te hebben. Het wordt een vrij groot gezelschap, zitten ook vrienden van jou bij. Hasterer? Ja, officier van justitie Hasterer. Nou ja, noem maar op. Kom je? Ach, je moet komen!

JOSEF K.

met zijn gedachten elders moet zich concentreren om te begrijpen wat de onderdirecteur vraagt. Dankjewel. Maar ik heb helaas zondag geen tijd, ik heb al een... verplichting.

ONDERDIRECTEUR

Jammer. *verder in de telefoon* René, die leningen en hypotheeken in de vastgoedportefeuille, – ja de RESI, – welk type zijn dat? Zijn ze 15 en 30 jaar vast of zijn ze aanpasbaar...?

K. blijft verstrooid naast het toestel staan, tot verbazing van de onderdirecteur.

ONDERDIRECTEUR

in de telefoon Okay, okay, en hoe snel is er van je eigen portefeuille afgeschreven dan dit kwartaal...? Het was aan het stijgen en het beweegt redelijk snel, voorbij de 15 procent – ik weet het cijfer niet precies maar het was... het ging over de 15 procent dit kwartaal volgens mij. Dus waarschijnlijk hoog in de tien... Ja, okay, thanks hè.

JOSEF K.

om zich enigszins te verontschuldigen dat hij daar zo nutteloos staat Ik ben net gebeld of ik ergens heen kon komen, maar ze zijn vergeten mij te zeggen hoe laat.

ONDERDIRECTEUR

Moet je dan nog even vragen.

JOSEF K.

Het is niet zo belangrijk.

ONDERDIRECTEUR

terwijl ze samen weglopen Ik heb me daar trouwens op verkeken zeg.

JOSEF K.

Waarop?

ONDERDIRECTEUR

Zo'n jacht, dan ben je er nog niet – het is een Ferretti, ken je wel toch? Ferretti? Nee? Ferretti – maar, hoe dan ook: een papierwerk! Sowieso al een jachthypotheek, weer een woud van speciale regeltjes! – ja, kan via hier zou

je zeggen, maar nee dank je, ben ik met m'n hobby bezig ben ik alsnog met m'n werk bezig, snap je?

JOSEF K.

Ja – ja.

ONDERDIRECTEUR

Dus ik zo'n intermediair, smeert me ook een verzekering aan, goed prima – ja, dat zijn wel specialisten toch? Dus naar de notaris weet je wel, lijkt het contract eerst ook nog niet te kloppen! Sta ik alsnog alles zelf te doen. O ja, nog zo iets, eerst al die koop, keuringsrapport, dit, dat, ik zeg 'Goed, blijft-ie drijven?' Ja! Dat is toch het belangrijkste! Maar je koopt natuurlijk wel een huis eigenlijk –

JOSEF K.

Ja.

ONDERDIRECTEUR

Ja, het kost je een huis, loopt in de nullen zal ik maar zeggen! Maar het is wel even complexer hoor, een boot dan een huis – maar een Ferretti jongen, oh, dat geeft wel even een machtig gevoel hoor. Alleen nog een proefvaart gedaan want – dat is nog zo iets: nu dus de gemeente, over de ligplaats; ik denk dat regel ik even via Berend, je weet Berend van de gemeente? Ja – komt-ie er op terug! Vergunningen, dit – dat, ik zeg: 'Weet je wat deze grap al gekost heeft jongen? Daar kan jij je hele groenvoorziening van doen' – ik zeg maar wat hè –

K. draait zich plotseling om en rent naar de voorkant van het toneel. Is dit een ontsnappingspoging? Waarom kiest hij dan deze weg? Achter hem spreidt de acteur die net de onderdirecteur speelde vragend zijn handen – de andere acteurs lossen het voor hem op. Eén gebaart naar de lichttafel, twee anderen ontfermen zich over de vrouw en een vierde voegt zich in de rol van verteller bij K.

Eerste vooronderzoek

VERTELLER

terwijl hij met K. mee de zaal inkijkt De Juliusstraat, waar de rechtbank moet zijn, en aan het begin waarvan K. een ogenblik blijft staan, heeft aan beide kanten zeer eenvormige, hoge, grijze, door arme mensen bewoonde huurhuizen.

Op dat moment begint een grammofoon die in betere stadswijken is uitgediend vals snerpand te spelen. K. die zijn best doet de verteller te negeren, staart een tijdje de zaal in, zoekt dan, alsof hij het zich plotseling herinnert, met zijn ogen langs de rand van het podium tot hij het trappetje vindt naar de zaal. Aarzelend, alsof hij niet helemaal zeker is van zijn keuze, klimt hij via die weg het podium af. Daar wordt hij opgevangen door de vrouw – nu als wasvrouw – en zachtjes naar een lege stoel geleid.

DE WASVROUW

Komt u verder, u bent de laatste. Na u mag er niemand meer in.

JOSEF K.

Het is nu al vol.

K. gaat naar binnen. Er blijkt in de door elkaar wriemelende en dringende menigte toch een smal pad open te zijn. De meeste mensen zijn in het zwart gekleed, in oude, lange en los afhangende zondagse jassen. Op het podium staat nu op een heel laag maar ook overvol tweede podium een kleine tafel dwars opgesteld en daarachter zit een kleine, dikke, snuivende man, die juist met iemand die achter hem staat – de student, deze leunt met zijn elleboog op de stoelleuning, zijn benen gekruist – onder luid gelach in gesprek is. Af en toe werpt hij een arm in de lucht, alsof hij iemand na-aapt. Pas als een van de mensen op het podium hem op K.'s

aanwezigheid wijst, keert hij zich om, haalt zijn horloge uit zijn zak en werpt een snelle blik op K.

DE RECHTER-COMMISSARIS

U had een uur en vijf minuten geleden moeten verschijnen.

Voordat K. kan antwoorden klinkt er gemor uit de zaal. U had een uur en vijf minuten geleden moeten verschijnen.

Het gemor wordt eerst luider, en verstomt dan langzaam.

JOSEF K.

Als ik al te laat gekomen ben, nu ben ik hier.

Bijval in de vorm van applaus (maar niet iedereen klapt).

DE RECHTER-COMMISSARIS

Maar ik ben niet meer verplicht u nu te verhoren. *Gemor. Maar de rechter-commissaris legt ze met een handgebaar het zwijgen op.* Toch wil ik het bij wijze van uitzondering vandaag alsnog doen. Maar het mag niet weer gebeuren dat u zo te laat komt. Kom hier!

Iemand springt van het podium, zodat er een plaats vrijkomt voor K. die daarheen klimt.

DE RECHTER-COMMISSARIS

tegen de man achter hem Maar goed, die lui kunnen dus wel koken. Zal zo het adres voor je opschrijven.

DE STUDENT

Ja, graag *hij lacht weer* Man.

DE RECHTER-COMMISSARIS

Welnu – De rechter-commissaris pakt een klein schoolschrift – oud, door het vele bladeren helemaal uit vorm geraakt – en zoekt de juiste bladzijde. Op constaterende toon: U bent huisschilder.

JOSEF K.

Nee. Maar wel eerste procuratiehouder bij een grote bank. *Hartelijk gelach uit (een deel van) de zaal. De rechter springt boos op, gebaart dreigend.* Uw vraag, meneer de rechter-commissaris, of ik huisschilder ben – of vraag – het was helemaal geen vraag; uw vaststelling – is typerend voor dit hele proces dat er tegen mij wordt gevoerd. Misschien is het helemaal geen proces, en dat is het ook niet, want dat is het pas als ik het als proces erken. Dat zal ik voor nu tijdelijk doen, omdat ik medelijden met jullie heb. Een andere reden dan medelijden is er ook niet om er aandacht aan te besteden. Ik zeg niet dat dit een achterlijk proces is. Maar ik wil u wel graag deze aanduiding ten behoeve van uw zelfkennis meegeven. *K. pakt het schriftje van de rechter-commissaris af en houdt het met zijn vingertoppen, alsof hij er vies van is, aan een blad in het midden omhoog, zodat aan beide kanten de dichtbeschreven, bevlekte blaadjes omlaag hangen.* Dit zijn de stukken van de rechter-commissaris. *Hij laat het schrift terug op de tafel vallen.* Het gaat niet – Het gaat niet om wat mij is overkomen. Dat is maar een enkel geval en ik til er niet zwaar aan. Het gaat erom dat dit een voorbeeld is van een proces zoals het tegen heel veel mensen wordt gevoerd. Voor die mensen neem ik het hier op, niet voor mezelf.

iemand uit de zaal **Bravo! Of niet soms! Bravo! En nog eens bravo!**

JOSEF K.

Ik ben niet uit op succes als spreker. Dat is misschien voor mij ook niet haalbaar. Meneer de rechter-commissaris spreekt waarschijnlijk veel beter, dat hoort immers bij zijn beroep. Het enige wat ik wil is een publieke discussie over een publieke misstand. Ik bijvoorbeeld, ben ongeveer tien dagen geleden gearresteerd – ik moet daar om lachen, maar daar gaat het nu niet om. Ik word 's ochtends vroeg in m'n bed overvallen – waarschijnlijk – dat maak ik nu op uit de woorden van de rechter-commissaris – moesten

ze niet eens mij hebben, maar de een of andere huisschilder die net zo onschuldig is als ik, maar ze kozen mij. Met twee bewakers kwamen ze! Alsof ik een crimineel ben! Hoewel het verleidelijk is om hier uit te weiden over de ronduit schandalige behandeling waaraan ik in de handen van deze ‘zogenaamde bewakers’ was overgeleverd, hou ik mij in en zal ik het niet hebben over de moraaleloosheid en corruptie van deze individuen, zij zijn immers maar de uiterste uitwassen. Een onoplettender persoon ziet misschien alleen de verkleuring op de bladeren maar voor mij is het al lang duidelijk dat het gif zich door de hele boom verspreidt, dat we zelfs kunnen spreken van een boom die vanaf de wortels door verrotting is aangetast en als zelfs die wortels niet veilig zijn, wat zegt dat dan over de grond waar deze boom op is geplant? Wat zegt dit over onze maatschappij? En over de tijd waarin wij leven? Ja, ik gebruik zonder aarzelen grote woorden want, – en ik herhaal: mij heeft het hele gedoe alleen onaangenaamheden en voorbijgaande ergernis bezorgd, maar had het niet ook ernstiger gevolgen kunnen hebben? *K. last een betekenisvolle stilte in en kijkt naar de zwijgende rechter-commissaris, die juist iets in het oor van de student fluistert, die daarop weggaat. K. rolt met zijn ogen maar besluit er niet op in te gaan.* Wat betekent het dat we in een maatschappij leven waarin organisaties als deze – en het is duidelijk dat dit geen uitzondering is – het leven van onschuldige burgers zo zuur kunnen maken? Het is duidelijk – het is duidelijk dat dit een grote organisatie is. Een complex organisme zou ik haast willen zeggen, waarin talloze mensen nu eens de rol van corrupte bewaker, dan weer die van onnozele opziener op zich nemen, er zijn rechter-commissarissen en rechters, van hoge en zeer hoge rang maar ook bedienden, secretarissen, agenten en andere hulpkrachten, misschien zelfs beulen. Ja beulen. Ik durf dat gewoon te zeggen. En waarom? Waar is al die met elkaar verweven, op

elkaar inwerkende en onontwarbare inspanning op gericht? Wat is het hogere doel – of laten we vooral niet van een hoger doel spreken – maar wat is het Resultaat van het getol van deze menselijke radertjes? Onschuldige mensen arresteren? Is dat het? Om tegen hen zinloze en – bijvoorbeeld in mijn geval – tot niets leidende processen te voeren? Maar hoe zinloos is dat? Het is een zinloosheid die het voorstellingsvermogen te boven gaat. En hoe is – met zo veel zinloosheid – corruptie te vermijden? Dat is onmogelijk. Dat is zelfs voor de hoogste rechter onmogelijk. Maar hoe is het toch dan mogelijk – mogelijk, vraag ik u, dat wij klaarblijkelijk een systeem in stand houden dat in zich zelf al zinloos is, daarnaast zinloze dingen nastreeft en bovendien zo corruptie in de hand werkt? Wat is er zo verleidelijk aan dat we ons maar vast blijven klampen aan – *K. wordt onderbroken door gekrijs vanuit de zaal, hij houdt zijn hand boven zijn ogen om daar iets te kunnen zien, want het troebele daglicht maakt de damp verblindend wit. Het blijkt te gaan om de wasvrouw. De student heeft haar in een hoek bij de deur getrokken en haar tegen zich aangedrukt. Zij krijst echter niet maar de man, hij heeft zijn mond breeduit vertrokken en kijkt naar de zoldering. Een kleine kring heeft zich om hen beiden gevormd. De bezoekers lijken opgetogen dat de ernst die K. in de vergadering heeft gebracht op deze manier wordt onderbroken. K. wil ernaartoe lopen om de orde te herstellen, maar wordt tot zijn verbazing tegengehouden. Wat? Wat is er aan de hand?*

DE RECHTER-COMMISSARIS

U bent hier verschenen en ik heb gezien hoe u het hebt opgevat. Daarmee is het genoeg voor vandaag.

Hij wordt rustig weggeleid en een eind verder alleen gelaten. Ondertussen heeft de wasvrouw zich weten te bevrijden en loopt ze, een stapel boeken stevig onder haar arm geklemd, richting de uitgang. K. houdt haar staande.

De wasvrouw

DE WASVROUW

Wat?

JOSEF K.

Wat is – Jij lijkt precies op –

Hij wordt overvallen door een plotselinge aanval van duizeligheid. De vrouw kijkt om zich heen voor eventueel hulp van de acteurs, maar die zijn nog te druk bezig met het verwerken van het ‘bijna uit de hand lopen’ van de vorige scène. Ze is dus, niet werkelijk, maar toch bij wijze van spreken met hem alleen. Ze durft de gedachten aan de mogelijkheden die dat zou kunnen bieden niet toe te laten.

DE WASVROUW

Op wie lijk ik?

JOSEF K.

Nee –

DE WASVROUW

Lijk ik op iemand die je aardig vindt?

JOSEF K.

Ik ben duizelig ik – Zou ik die boeken mogen zien?

DE WASVROUW

Nee, dat is niet toegestaan. Dat zijn de boeken van de rechter-commissaris.

JOSEF K.

Ah, dat zijn wetboeken en het hoort bij de aard van dit rechtssysteem dat je niet alleen onschuldig maar ook onwetend wordt veroordeeld.

DE WASVROUW

kan hem niet helemaal volgen Dat zou wel kunnen... *loopt verder, besluit dan toch nog iets te zeggen* Ik vond dat u een goede toespraak hield. Ik heb niet alles gehoord, het begin heb ik gemist en tijdens het einde lag ik met die student op de grond. Maar u wilt dingen verbeteren toch? Het is hier ook zo walgelijk. Wilt u wel geloven, mijn man is bode bij de griffie. Dit is eigenlijk ons huis, maar op zittingsdagen moet de kamer leeg. De betrekking van mijn man heeft zo veel nadelen –

JOSEF K.

Ben je getrouwd?

DE WASVROUW

Ik – ja – wat? Bedoelt u – bedoelt u wat er net gebeurde met die student? Ik kan daar niks aan doen. Hij zit mij altijd achterna. In het algemeen ben ik misschien niet verleidelijk, maar voor hem wel. Er is niks aan te doen. Ook mijn man heeft zich er bij neergelegd. Hij moet wel als ie z'n betrekking wil houden, die man is student en die krijgt nog eens een machtige positie.

JOSEF K.

Dat is... *Het verbaast hem allemaal niks meer.*

DE WASVROUW

Denkt u dat het u gaat lukken om de dingen hier te verbeteren?

JOSEF K.

Ik ben niet aangesteld om hier dingen te verbeteren. Uit vrije wil zou ik me nooit met dit hier hebben ingelaten. Ik zou zelfs geen moment wakker liggen van de behoefte aan verbetering van dit rechtssysteem. Maar ik ben zogenaamd gearresteerd – ja, ik ben gearresteerd – en daardoor gedwóngen hier in te grijpen. Voor mijn eigen bestwil. En... als ik daarbij ook jou zou kunnen helpen doe ik dat natuurlijk graag. Ik bedoel – niet uit naastenliefde, maar omdat jij mij weer kan helpen.

DE WASVROUW

Hoe kan ik dat doen?

JOSEF K.

Door me die boeken te laten zien bijvoorbeeld.

DE WASVROUW

Oh! Maar natuurlijk! *Ze laat ze zien. Het zijn oude, stukgelezen boeken.*

JOSEF K.

Wat is alles hier smerig.

De vrouw veegt met haar schort het stof weg. K. slaat het eerste boek open, er verschijnt een onfatsoenlijke afbeelding. Een man en een vrouw naakt op een canapé, de schunnige bedoeling van de tekenaar is er duidelijk uit op te maken, maar zijn onvermogen is zo groot geweest dat er uiteindelijk toch alleen maar een man en een vrouw te zien zijn die overdreven rechtop zitten en zich als gevolg van een onjuist perspectief maar moeizaam naar elkaar toewenden. K. bladert niet verder maar slaat het titelblad van het tweede boek op.

JOSEF K.

‘De kwellingen die Greet van haar man Hans te verduren had.’ Dat zijn de wetboeken die hier bestudeerd worden. Door zulke mensen moet ik worden berecht.

DE WASVROUW

Ik zal je helpen. Wil je dat?

JOSEF K.

Ik weet niet...

DE WASVROUW

Ze nodigt hem met een gebaar uit bij haar op het trapje van het podium te komen zitten. Je hebt mooie donkere ogen. Ze zeggen dat ik ook mooie ogen heb, maar de jouwe zijn veel mooier. Je viel me meteen al op toen je

binnenkwam. Daarom kwam ik ook naar de vergaderzaal, dat doe ik anders nooit – het is me zelfs in zekere zin verboden –

JOSEF K.

staat op Ik geloof niet dat je mij kan helpen.

DE WASVROUW

Nee! *Ze blijft zitten en grijpt K.'s hand.* Je mag nu niet weggaan, je mag niet met een verkeerd oordeel over mij weggaan. Hoe kun je nu weggaan? Ben ik echt zo waardeloos dat je niet eens even bij me wil blijven?

JOSEF K.

gaat een beetje geschrokken weer zitten Zo bedoel ik het niet, ik – als je echt wil dat ik hier blijf, blijf ik graag, ik heb de tijd, ik wilde je niet kwetsen, ik was alleen –

DE WASVROUW

De rechter-commissaris heeft mij gisteren via de student – dat is zijn medewerker – zijden kousen cadeau gedaan, zogenaamd omdat ik de zittingszaal schoonmaak, maar dat is een smoesje, want dat werk is gewoon m'n plicht en m'n man wordt ervoor betaald. Het zijn mooie kousen, kijk maar – *Ze strekt haar benen, trekt haar rok tot aan de knie op en bekijkt ook zelf haar kousen.* Het zijn mooie kousen toch? Maar eigenlijk te chique voor mij want – *Plotseling onderbreekt ze zichzelf en legt haar hand op K.'s hand alsof ze hem wil kalmeren en fluistert:* Stil, Bertold kijkt naar ons.

K. kijkt langzaam op. In de deuropening van de zittingszaal staat een jongeman: klein, niet geheel rechte benen, probeert door middel van een korte, schrale, rossige baard, waar hij voortdurend met zijn vingers in woelt, een waardige indruk te maken. Hij wenkt alleen met een vinger, die hij even uit zijn baard trekt, de vrouw en loopt naar het raam. De vrouw buigt zich naar K. en fluistert:

DE WASVROUW

Wees niet boos op mij, ik smeeek het, denk ook niet slecht van mij, ik moet nu naar hem toe, naar die afschuwelijke kerel, kijk alleen maar naar die kromme benen. Maar ik kom zo terug en dan ga ik met je mee, als je mij meeneemt, ik ga waarheen je maar wil, je kan met mij doen wat je wil, ik zal gelukkig zijn als ik hier zo lang mogelijk weg ben, het liefst natuurlijk voor altijd.

Met een kracht die je niet van hem had verwacht tilt de student haar met één arm op en loopt met haar naar de deur. Met zijn vrije hand streelt hij de vrouw. K. loopt een paar passen mee, bereid hem te grijpen en als het niet anders kan te wurgen –

DE WASVROUW

Het helpt niets, de rechter-commissaris laat mij halen, ik mag niet met je mee, dit kleine monster – *Ze strijkt met haar hand over het gezicht van de student. Dit kleine monster laat mij niet gaan.*

JOSEF K.

En jij wil niet bevrijd worden.

K. legt zijn hand op de schouder van de student, die er met zijn tanden naar hapt.

DE WASVROUW

Nee! Nee, nee, dat zeker niet, wat haal je je in je hoofd! Dat zou mijn ondergang zijn. Laat hem, o alsjeblieft, laat hem. Hij voert toch alleen het bevel van de rechter-commissaris uit, hij draagt me naar hem toe.

K. rent naar het tweetal toe, maar midden in zijn ren wordt de tijd stilgezet door een van de acteurs. Hun macht op het podium blijkt eindeloos. Terwijl K. de student en de wasvrouw gevangen zitten in hun bubbel van vertraging verandert de verteller met zijn woorden de betekenis van wat we zien. De andere acteurs zetten vast alles klaar voor de volgende scène.

VERTELLER

K. loopt langzaam achter ze aan. De student draagt de vrouw een smalle houten trap op. De vrouw wuift naar K. en probeert door een paar keer haar schouders op te halen duidelijk te maken dat ze geen schuld heeft aan de ontvoering, maar veel spijt spreekt niet uit deze beweging. K. kijkt haar uitdrukkingloos aan, als een vreemde, hij wil noch verraden dat hij teleurgesteld is, noch dat hij de teleurstelling gemakkelijk kan overwinnen. *Het tweetal verdwijnt. K.'s oog valt op een klein briefje naast de trap, hij loopt er, weer in normaal tempo, heen –*

De bode

– en leest in een kinderlijk, onge oefend handschrift:

JOSEF K.

‘Opgang naar de griffie.’

DE BODE

komt de trap op, kijkt door de deuropening in de woonkamer, hij moet een moment op adem komen, en vraagt dan aan K: Heeft u hier net een vrouw gezien?

JOSEF K.

Ben jij de bode van de rechtbank?

DE BODE

Ja. Ach, u bent beklaagde K., nu herken ik u, wees welkom. Hij geeft K., die dit helemaal niet verwacht had, een hand.

JOSEF K.

Ik heb daarnet met je vrouw gesproken. Ze is niet meer hier. De student heeft haar... naar... de rechtercommissaris gedragen...?

DE BODE

Zie je wel! Altijd dragen ze haar weg! Het is vandaag zondag, ik ben geeneens verplicht om te werken, alleen om me niet hier te hebben sturen ze me met een volstrekt zinloze boodschap weg. Als ik niet zo van ze afhankelijk was, dan had ik die student allang hier tegen de muur platgedrukt. Hier naast dat briefje. Daar droom ik altijd van. Hier een stukje boven de vloer is hij tegen de muur geplet, zijn armen gestrekt, zijn vingers gespreid, zijn kromme benen in een cirkel gedraaid en daaromheen overal bloedspatten. Maar tot nu toe is het een droom gebleven.

JOSEF K.

Ligt er niet ook een beetje schuld bij je vrouw?

DE BODE

Natuurlijk, bij haar ligt de meeste schuld. Ze heeft zich aan hem opgedrongen. Hij zit achter alle vrouwen aan. Alleen al in dit gebouw is hij vijf woningen uitgegooid waar hij was binnengedrongen. Mijn vrouw is natuurlijk wel de mooiste in het hele gebouw, en juist ik mag er niets tegen doen.

JOSEF K.

Als de zaken er zo voor staan, is er inderdaad geen oplossing.

DE BODE

Waarom niet? Iemand zou die student – die lafbek – als hij aan mijn vrouw wil zitten een keer zo genadeloos op z'n bek moeten timmeren dat ie het nooit meer in zijn hoofd haalt. Maar ik mag het niet doen en anderen doen mij het genoeg niet, want ze zijn allemaal bang voor zijn macht. Alleen een man als u zou het kunnen doen.

JOSEF K.

Waarom ik?

DE BODE

U bent toch aangeklaagd?

JOSEF K.

Ja, maar dan moet ik toch juist –

DE BODE

Ja, beslist. Er worden echter bij ons in de regel geen uitzichtloze processen gevoerd.

JOSEF K.

Nou dat weet ik –

DE BODE

Ik zou u zeer dankbaar zijn.

JOSEF K.

Ja. Misschien zouden ook nog andere beambten hier, en misschien allemaal wel, hetzelfde verdienen.

DE BODE

alsof het om iets vanzelfsprekends gaat Ja, ja. *vertrouwelijk* Je verzet je nu eenmaal altijd. *om het af te breken* Nu moet ik mij op de griffie melden. Wilt u mee?

JOSEF K.

duizelig Ik heb genoeg gezien. Ik wil weg.

DE BODE

U hebt nog niet alles gezien.

JOSEF K.

Ik wil niet alles zien. Ik wil weg, hoe kom je bij de uitgang?

DE BODE

U bent toch niet nu al de weg kwijt? U loopt hier tot aan de hoek en dan rechts de gang door rechtuit naar de deur.

JOSEF K.

Kom mee. Wijs me de weg, ik loop vast verkeerd, er zijn zo veel wegen hier.

DE BODE

Het is de enige weg. Ik kan niet met u meegaan, ik moet mijn boodschap overbrengen en ik heb door u al veel tijd verloren.

JOSEF K.

Kom mee!

DE BODE

fluisterend Schreeuw niet zo, er zijn hier toch overal kantoren. Als je niet alleen wil gaan, loop dan nog een stukje met mij mee of wacht hier tot ik mijn boodschap heb afgegeven.

JOSEF K.

Nee, nee. Wachten doe ik niet en je moet nu met mij meelopen.

Het meisje

Een van de houten deuren gaat open en een meisje, wier aandacht waarschijnlijk is getrokken door K.'s luide praten, komt binnen.

HET MEISJE

Wat is er van uw dienst, meneer?

Achter haar aan komt een elegant geklede man, met een grijs vest dat uitloopt in twee lange, scherpgesneden punten.

JOSEF K.

Jij?

HET MEISJE

Wilt u niet gaan zitten?

K. gaat meteen zitten en steunt om nog beter houvast te krijgen met zijn ellebogen op de leuning.

HET MEISJE

met haar gezicht vlak voor dat van K. U bent een beetje duizelig, hè? Maakt u zich daar geen zorgen over, dat is niets ongewoons, bijna iedereen krijgt zo'n aanval als hij voor het eerst hier komt. Bent u voor het eerst hier? Ziet u wel. Dat is dus niets ongewoons. De zon brandt hier op de dakbalken en het hete hout maakt de lucht zo bedompt en zwaar. Het is daarom eigenlijk niet zo'n geschikte plek voor kantoorruimtes. Maar uiteindelijk wen je heel goed aan de lucht. Als u voor de tweede of derde keer komt, zult u van dat drukkende nauwelijks meer iets merken. Voelt u zich al beter? K. reageert niet. Hier kunt u niet blijven, hier zitten we in de weg. K. vraagt met zijn blikken wie hij hier dan wel in de weg zit Zal ik u naar de ziekenkamer brengen? tegen de voorlichtingsbeambte Help even.

JOSEF K.

Ik kan al lopen. Hij staat trillend op, maar kan niet op de been blijven. Nee. Hij gaat hoofdschuddend weer zitten. Hij kijkt om zich heen of hij de bode nog ziet, maar die lijkt verdwenen.

VOORLICHTINGSBEAMBTE

Ik geloof dat de ongesteldheid van meneer terug te voeren is op de atmosfeer hier, het zal daarom het beste zijn, en dat is ook wat hij het liefst wil, als we hem niet eerst naar de ziekenkamer brengen maar gewoon naar buiten, de griffie uit.

JOSEF K.

Dat is het! Ik zal me... beter voelen, ik ben ook niet... zo zwak... heb alleen... steun... onder de oksels... nodig... alleen maar naar... de deur... ben zó weer in orde... heb anders... nooit... zulke aanvallen...

VOORLICHTINGSBEAMBTE

lacht luid, tegen het meisje Zie je wel. Meneer voelt zich alleen hier niet goed, niet in het algemeen.

Het meisje glimlacht ook, maar geeft de man met haar vingertoppen een zacht tikje op zijn arm, alsof hij zich met K. een te grove grap heeft veroorloofd.

VERTELLER

K. heeft het gevoel op een schip te zijn dat zich in zware zeegang bevindt. Hij heeft het idee dat het water tegen de houten wanden davert, alsof uit de diepte van de gang een geraas komt als van buiswater, en de gang overdwars schommelt. Des te onbegrijpelijker is de rust van het meisje en de man die hem leiden. Hij is aan hen overgeleverd, als ze hem zouden loslaten, kan hij alleen omvallen, als een stuk hout. Hun kleine ogen zenden blikken heen en weer; hun gelijkmatige schreden voelt K. zonder ze mee te doen, want hij wordt haast van stap tot stap gedragen. Ten slotte dringt het tot hem door

dat ze tegen hem spreken, maar hij verstaat het niet, hij hoort alleen het lawaai dat alles overstemt en waar een onveranderlijke hoge toon als van een sirene doorheen lijkt te klinken.

donkerslag

De geselaar

Licht aan. In de bank.

JOSEF K.

Wat – ?

De ene man, die kennelijk de anderen domineert en als eerste de aandacht trekt, is gestoken in een soort donker leren pak, dat zijn hals tot diep op zijn borst en zijn armen helemaal bloot laat. De andere twee roepen.

FRANZ

Meneer, wij krijgen stokslagen!

WILLEM

Omdat u bij de rechter-commissaris over ons geklaagd hebt.

En nu pas ziet K. dat het inderdaad de bewakers Franz en Willem zijn, en dat de derde een rotting in zijn hand heeft om ze te slaan.

JOSEF K.

Wat? Ik heb niet geklaagd, ik heb alleen verteld –

WILLEM

Meneer, als u wist hoe slecht wij betaald worden – Ik moet een gezin te eten geven; Franz wil trouwen, je moet toch iets bijverdienen, met gewoon werken lukt het niet, hoe goed je ook je best doet. Iedereen doet het, alleen omdat u er openlijk over gepraat hebt krijgen wij straf.

JOSEF K.

Dat wist ik niet. Ik heb ook helemaal niet om straf gevraagd, het ging mij om het principe.

WILLEM

Franz, zei ik het niet? Hij wist niet eens dat wij straf zouden krijgen!

DE GESELAAR

Laat zulke praatjes niet op uw gemoed werken, de straf is even rechtvaardig als onvermijdelijk.

WILLEM

Luister niet naar hem – *Hij krijgt een klap op zijn hand en beweegt die snel naar zijn mond.* We hadden het vooruitzicht hogerop te komen, we zouden geselaar worden net als hij hier, hij heeft gewoon geluk dat hij nooit door iemand is aangegeven. En nu is alles verloren, door u, onze loopbaan is ten einde, door u, we zullen nog veel ondergeschikter werk moeten doen dan de bewakingsdienst – en het gaat zo veel pijn doen!

JOSEF K.

Kan dat ding echt zo'n pijn veroorzaken?

WILLEM

We moeten ons helemaal naakt uitkleden.

JOSEF K.

O juist. *tegen de geselaar* Moet dit? Is er niet iets te regelen dat –

DE GESELAAR

schudt glimlachend zijn hoofd Nee. *tegen de bewakers* Kleed je uit. *verder tegen K.* U moet niet alles van ze geloven. Ze zijn door de angst voor de stokslagen al een beetje zwakzinnig geworden. Wat deze hier bijvoorbeeld, *hij wijst op Willem* over zijn mogelijke loopbaan vertelt is ronduit belachelijk. Kijk eens wat een vetzak het is, – de eerste stokslagen gaan zó al verloren in het vet. Een man met zo'n buik kan nooit ofte nimmer geselaar worden, dat is volstrekt uitgesloten.

WILLEM

maakt zijn broekriem los Zulke geselaars zijn er ook.

DE GESELAAR

Nee! *hij slaat de rotting hard in de nek van Willem* Jij moet niet meeluisteren!
Jij moet je uitkleden!

JOSEF K.

Ik geef je geld als je ze laat gaan. *Hij haalt met neergeslagen ogen zijn
portefeuille tevoorschijn.*

DE GESELAAR

U wilt dan zeker mij ook aangeven en mij ook nog stokslagen bezorgen. Nee,
nee!

JOSEF K.

Maar ik denk helemaal niet dat ze schuldig zijn; schuldig is de organisatie, het
systeem, de hogere – hogere beambten!

willem/franz Zo is het!/Precies!

*Ze krijgen meteen een striem over hun al ontblote rug. K. duwt de rotting, die al
weer omhoog wil gaan voor de volgende slag, omlaag.*

JOSEF K.

Als je hier een hoge rechter had zou ik je niet tegen houden om er op los te
slaan. Ik zou je geld toegeven –

DE GESELAAR

Ik laat mij niet omkopen. Ik ben aangesteld om te geselen, dus ik gesel.

FRANZ

gaat geknield aan K.'s arm hangen. fluistert Als u ons niet allebei kan helpen,
probeer dan in elk geval mij vrij te krijgen. Willem is ouder dan ik. Hij is veel
minder gevoelig. Hij heeft al een keer een lichte lijfstraf gehad. Ik ben nog
niet onteerd. Ik ben alleen de fout in gegaan door Willem. Hij is mijn
leermeester in het goede en in het slechte. Mijn verloofde staat beneden
voor de bank te wachten op de afloop, ik schaam me zo verschrikkelijk – *Hij
droogt met K.'s jas zijn geheel betraande gezicht.*

DE GESELAAR

Daar gaan we.

Hij pakt met beide handen de rotting en slaat op Franz in. Franz schreeuwt, onafgebroken en onveranderlijk, het lijkt niet afkomstig van een mens maar van een gemarteld muziekinstrument. De hele gang galmt ervan, het hele gebouw moet het horen.

JOSEF K.

Niet schreeuwen!

Hij geeft Franz een duw, waardoor die omvalt, maar ook op de grond ontloopt hij de slagen niet. Nu verschijnt op de gang een bediende en een paar passen achter hem een tweede. K. gooit snel de deur dicht, gaat bij het raam staan en doet dat open. Het geschreeuw is helemaal opgehouden. Om de bedienden niet dichterbij te laten komen, roept hij:

JOSEF K.

Ik ben het!

BEDIENDE

Is er iets gebeurd!?

JOSEF K.

Nee nee, er jankt een hond op de binnenplaats. Jullie kunnen aan het werk blijven.

Om niet met de bedienden in gesprek te hoeven gaan, buigt hij zich uit het raam. Na een poosje kijkt hij de gang weer in en zijn ze weg. Achter de deur is het heel stil. K. strekt zijn hand uit naar de deurkruk, maar trekt hem dan toch weer terug.

De oom

In de bank.

VERTELLER

Op een middag.

JOSEF K.

Nu even niet –

VERTELLER

Op een middag – K. heeft het net heel druk omdat de post de deur uit moet – dringt tussen twee bedienden die documenten binnenbrengen –

JOSEF K.

Nee –

VERTELLER

– dringt tussen twee bedienden die documenten binnenbrengen K.'s oom

Karl, –

OOM

Albert!

VERTELLER

K.'s oom Albert, een kleine landeigenaar uit de provincie, zijn kamer binnen.

K.'s oom – enigszins gebogen, zijn gedeukte panamahoed in zijn linkerhand – steekt zijn rechterhand met nietsontziende haast over het bureau uit, alles omvergooiend wat er op zijn weg komt.

JOSEF K.

schudt hem de hand Oom. Ga zitten

OOM

Geen tijd. Het is noodzakelijk, om mij gerust te stellen is het noodzakelijk.

K. stuurt de bediende de kamer uit. Zijn oom gaat op het bureau zitten en schuift daarvoor zonder te kijken verschillende papieren aan de kant.

OOM

Wat heb ik gehoord, Josef?

Josef kijkt een ogenblik uit het raam.

OOM

Jij kijkt uit het raam! In hemelsnaam, Josef, geef mij toch antwoord. Is het waar, kan het echt waar zijn?

K. schiet plotseling in de lach, misschien omdat het hem te veel wordt maar misschien ook omdat het hem niet lukt het personage van de oom serieus te nemen. Waarschijnlijk een combinatie van beide.

OOM

Wat?

JOSEF K.

al iets minder lachend Ja, jongens – dit is – wat is dit?

OOM

Wat?

JOSEF K.

Ja, jij was net – daarstraks – jij was –

OOM

Wat was ik? Josef! Focus – ik was net binnengekomen. Ik stel je een vraag
Josef!

JOSEF K.

Dit is – je hebt waarschijnlijk van mijn proces gehoord.

OOM

Zo is het. Ik heb van je proces gehoord.

JOSEF K.

Ja, nou, het is waar. (Geloof ik –)

OOM

Waar?! Wat is waar?! Hoe kan dat nou waar zijn?! Wat voor proces?! Toch niet een strafproces?!

JOSEF K.

Ik – ja, een strafproces.

OOM

En jij zit hier rustig terwijl je een strafproces aan je broek hebt?!

JOSEF K.

Ja, als ik rustig ben dan – weet ik – maak je geen zorgen goed?

OOM

Josef, beste Josef, denk aan jezelf, aan je familie, aan onze goede naam. Jij was tot nu toe onze trots, je mag niet onze schande worden. Waar heeft het mee te maken? Het heeft natuurlijk met de bank te maken?

JOSEF K.

Nee. Maar je praat wel te hard, iedereen kan ons horen en ik –

OOM

Ik vind dit volstrekt onbegrijpelijk!

JOSEF K.

fluistert Niet hier.

OOM

Wat zeg je, Josef? Ik kan niks verstaan van wat je zegt. Praat toch eens duidelijk!

JOSEF K.

trekt zijn oom mee buiten gehoorsafstand van de bankmedewerkers Kom mee, ik wil het niet bespreken waar iedereen mee kan luisteren.

OOM

kijkt om zich heen, concludeert dat ze alleen zijn Praat!

JOSEF K.

In de eerste plaats, oom, gaat het helemaal niet om een proces bij de gewone rechtbank.

OOM

Dat is erg.

JOSEF K.

Wat?

OOM

Dat het erg is, bedoel ik. *Omdat hij het gevoel heeft dat er nog iemand staat te luisteren, trekt K. zijn oom een stukje verder mee.*

OOM

Maar hoe is het gebeurd? Zulke dingen gebeuren toch niet plotseling, ze worden langzaam voorbereid, er moeten voortekenen zijn geweest, waarom heb je mij niets laten weten? Je weet dat ik alles voor je doe. Je moet in ieder geval bij ons op het platteland komen. Je bent ook mager. Op het platteland sterk je aan, dat is goed. Bovendien ben je dan onbereikbaar voor de rechtbank. Hier hebben ze alle mogelijke machtsmiddelen, die ze op noodzakelijkerwijze, op automatische wijze zullen toepassen; maar op het platteland zouden ze eerst instanties moeten delegeren of je per brief per telegram per telefoon moeten zien te bereiken. Dat verzwakt het effect, oké, het bevrijdt je niet, maar het geeft je wel lucht.

JOSEF K.

Wacht even –

OOM

Wil je het proces verliezen? Weet je wat dat betekent? Dat betekent dat je wordt afgeschreven! Dat je hele familie wordt meegesleept! Tot op de grond

toe vernederd! Josef! Kom tot jezelf. Ik kan niet geloven dat je zo onverschillig bent!

JOSEF K.

Met opwinding win je geen processen.

OOM

Wat zeg je?

JOSEF K.

Naar het platteland lijkt me geen goed idee, dan is het alsof ik vlucht en schuld beken. Ze zitten me hier op m'n huid maar ik kan hier zelf ook beter

–

OOM

Juist. Ik stelde dat ook alleen voor omdat ik bang was dat je onverschilligheid de zaak in gevaar zou brengen. Als je het met volle kracht zelf aanpakt, is dat natuurlijk veel beter.

JOSEF K.

Daar zijn we het dan over eens.

OOM

Ik moet natuurlijk nog over de zaak nadenken, je moet bedenken dat ik nu al twintig jaar bijna onafgebroken op het platteland woon, dan neemt je speurzin in dit soort dingen af. Verschillende belangrijke contacten met persoonlijkheden die hier misschien beter de weg weten, zijn vanzelf losser geworden. Ik leef op het platteland een beetje geïsoleerd. Zelf merk je dat eigenlijk pas bij gelegenheden als deze. Maar dat is niet van belang, het belangrijkste is nu geen tijd te verliezen. Deurbel! *De deurbel gaat. de oom kijkt op z'n horloge.* Acht uur, een ongewone tijd voor cliënten om op bezoek te komen. Maar Huld neemt het mij niet kwalijk.

JOSEF K.

Wie –

OOM

Huld! Advocaat Huld! Nou – hij zat bij mij op school. Je kent zijn naam toch?
Huld? Huld? Niet? Huld? Nou ja! Hij heeft als verdediger en pro-
deadvocaat een grote naam. Maar ik heb vooral in hem als mens veel
vertrouwen.

JOSEF K.

Ik wist niet dat je ook in zo'n zaak een advocaat in de arm kon nemen.

OOM

Maar natuurlijk, dat spreekt toch vanzelf. Waarom niet?

*In het kijkraampje van de deur verschijnen twee grote zwarte ogen, kijken een
tijdje de gasten aan en verdwijnen. De deur gaat niet open.*

OOM

Ik zag iemand.

JOSEF K.

Ja.

OOM

Een nieuw dienstmeisje dat bang is voor vreemde mensen. Deurbel!

Deurbel! Deurbel!

*De deurbel gaat een paar keer. Josef K. begrijpt niks van deze gang van zaken. Zit
hij in een toneelstuk? Is er een toneelknecht die ergens achter de schermen een
knop indrukt?*

OOM

Doe open! *Hij slaat op de deur.* Wij zijn vrienden van de advocaat.

Aan het andere eind van de gang is een man in kamerjas verschenen.

MAN IN KAMERJAS

zachtjes Meneer is ziek.

OOM

Ziek!? U zegt dat hij ziek is?!

De oom loopt woedend op de man af, die wijst op de deur van de advocaat.

MAN IN KAMERJAS

Er is al opengedaan.

Bij de advocaat

De man in de kamerjas verdwijnt. In de deuropening staat een jong meisje, met donkere, iets uitpuilende ogen. Ze maakt een lichte kniebuiging.

OOM

Doe de volgende keer sneller open. Kom Josef.

LENI

Meneer is ziek.

OOM

Josef! tegen Leni Is het zijn hartkwaal?

LENI

Ik geloof het wel.

Ze doet de kamerdeur open. In een hoek van de kamer, waar het kaarslicht nog niet doordringt, verheft zich in een bed een gezicht met een lange baard.

ADVOCAAT

Leni, wie is daar toch?

OOM

Albert, je oude vriend is er.

ADVOCAAT

Ach, Albert. *Hij laat zich in zijn kussens terugzakken.*

OOM

Gaat het werkelijk zo slecht met je? *Hij gaat op de rand van het bed zitten.*

Dat geloof ik niet. Het is een aanval van je hartkwaal, die net als de vorige zal overgaan.

ADVOCAAT

zacht Dat kan zijn, maar het is erger dan het ooit geweest is. Ik heb moeilijkheden met ademen, ik slaap helemaal niet en verlies dagelijks meer kracht.

OOM

Zo. Dat zijn slechte berichten. Heb je wel de juiste verzorging? Het is ook zo somber hier, zo donker. Het is lang geleden dat ik hier voor het laatst was, toen leek het mij gezelliger. Ook je kleine juffrouwetje hier lijkt mij niet erg vrolijk, of ze doet alsof.

Leni en K. kijken elkaar aan.

ADVOCAAT

Als je zo ziek bent als ik moet je rust hebben. Ik vind het niet somber... En Leni verzorgt mij goed, ze doet haar best.

Leni loopt naar het bed van de advocaat, zet de kaars op het nachtkastje, buigt zich over de zieke heen en fluistert met hem bij het opschudden van de kussens.

K. bekijkt het allemaal geamuseerd, zijn oom kan zijn geduld niet bewaren.

OOM

Juffrouw, alstublieft, laat u ons een poosje alleen, ik moet met mijn vriend een persoonlijke aangelegenheid bespreken.

Leni staat nog ver over de zieke heengebogen, ze draait alleen haar hoofd om.

LENI

rustig U ziet dat meneer zo ziek is dat hij geen aangelegenheden kan bespreken.

OOM

van woede in het begin haast onverstaanbaar Jij verdomde meid! Wij hebben natuurlijk ook ons verstand nog niet verloren; als wat ik vraag onmogelijk was zou ik het niet vragen. Gaat u nu alstublieft.

Leni streelt de hand van de advocaat.

ADVOCAAT

Je kunt alles zeggen waar Leni bij is.

OOM

Het gaat niet om mij. Het is niet mijn geheim.

ADVOCAAT

op wegstervende toon, terwijl hij weer gaat liggen Om wie gaat het dan?

OOM

Mijn neef. Hier. Josef K. procuratiehouder.

ADVOCAAT

opeens veel levendiger, steekt K. zijn hand toe O, neemt u mij niet kwalijk, ik heb u helemaal niet opgemerkt. Ga maar, Leni.

De advocaat neemt afscheid van Leni alsof ze elkaar lang niet meer zullen zien, en zij verlaat de kamer.

ADVOCAAT

Je bent dus niet gekomen voor een ziekenbezoek aan mij, maar je komt voor zaken.

OOM

Je ziet er veel gezonder uit, nu die heks de kamer uit is – *fluistert plotseling* Ik wed dat ze meeluistert – *Hij springt naar de deur. Maar achter de deur staat niemand. Hij komt terug, niet teleurgesteld, want haar niet-meeluisteren ervaart hij als een nog grotere boosaardigheid, maar wel verbitterd.*

ADVOCAAT

Jij beoordeelt haar verkeerd. Wat de zaak van je neef betreft, zou ik mij beslist gelukkig prijzen als mijn kracht toereikend zou zijn voor deze moeilijke kwestie; ik vrees ernstig dat ze niet toereikend zal zijn, maar in elk geval wil ik niets onbeproefd laten; als ik het niet red, zouden we er toch nog iemand anders bij kunnen betrekken. Om eerlijk te zijn vind ik de zaak te

interessant om het over mijn hart te verkrijgen van elke betrokkenheid af te zien. Als mijn hart het niet volhoudt, dan kan het toch ten minste hierin een waardige gelegenheid vinden om het volledig op te geven.

K. meent van deze hele redevoering geen woord te begrijpen. Zijn oom knikt bij alles wat de advocaat zegt, en kijkt af en toe naar K. om hem op te roepen tot dezelfde instemming.

JOSEF K.

Ik begrijp niet –

ADVOCAAT

even verbaasd en verlegen Ja, heb ik u misschien verkeerd begrepen? Misschien was ik te haastig. Waar wilde u dan met mij over spreken? Ik dacht dat het om uw proces ging?

OOM

Natuurlijk. *tegen K.* Wat wil je toch?

JOSEF K.

Ja, maar hoe weet u over mij en mijn proces?

ADVOCAAT

Ach, ik ben toch advocaat, ik verkeer in kringen rond de rechtbank, daar wordt over diverse processen gesproken. Daar is toch niets merkwaardigs aan?

OOM

tegen K. Wat wil je toch? Je bent zo onrustig.

JOSEF K.

U verkeert in kringen rond de rechtbank?

ADVOCAAT

Ja –

OOM

Je stelt vragen als een kind.

ADVOCAAT

Met wie moet ik anders verkeren, als het niet met mensen van mijn vak is? U moet toch bedenken – u moet toch bedenken dat ik uit een dergelijk verkeer ook grote voordelen voor mijn clientèle haal, en wel in velerlei opzicht, je mag er niet eens altijd over praten. Natuurlijk ben ik nu ten gevolge van mijn ziekte een beetje gehandicapt, maar ik krijg wel bezoek van goede vrienden bij de rechtbank en kom toch het een en ander aan de weet. Kom misschien meer aan de weet dan veel mensen die kerngezond de hele dag op de rechtbank doorbrengen. –

Een lawaai als van brekend porselein uit de vestibule legt iedereen het zwijgen op. Het is duidelijk dat de acteurs hier ook van schrikken. Dit lijkt niet afgesproken.

JOSEF K.

Ik ga wel kijken –

Leni

Hij loopt de kamer uit, trekt de deur achter zich dicht en voelt een kleine hand op zijn hand. Het is Leni, die hier gewacht heeft.

LENI

fluistert Er is niets gebeurd. Ik heb een bord tegen de muur gegooid om je naar buiten te krijgen.

JOSEF K.

Ik heb ook aan jou gedacht.

LENI

Des te beter, kom maar. Na een paar stappen komen ze bij een matglazen deur, die de verzorgster voor K. opendoet. Kom binnen. Ze wijst op een donkere dekenkist met een gebeeldhouwde leuning. Hierheen.

K. gaat zitten en kijkt de kamer rond – het is ongetwijfeld de werkkamer van de advocaat – maar heeft vervolgens alleen nog oog voor Leni, als zij heel dicht naast hem gaat zitten. Om het tweetal lijkt zich een ruimte van relatieve rust en veiligheid uit te strekken – een moment onzichtbaar voor de acteurs.

LENI

Ik dacht dat je wel zelf naar mij toe zou komen zonder dat ik je eerst moest roepen. Eerst kijk je me meteen bij het binnenkomen aan één stuk door aan en daarna laat je me wachten. Zeg trouwens maar Leni tegen mij.

JOSEF K.

Graag Leni. Maar ik was niet – ik dacht niet – ik dacht dat ik je ergens van herkende. Ik moet je verwarren met iemand anders...

LENI

Dat is het niet. Ik viel niet bij je in de smaak en val waarschijnlijk ook nu nog niet bij je in de smaak.

JOSEF K.

In de smaak vallen zou niet veel betekenen.

LENI

O!

K. zwijgt een tijdje en kijkt naar een groot schilderij dat rechts van de deur hangt. Hij buigt voorover om het beter te kunnen zien. Het stelt een man voor met een rechtertoga aan; hij troont op een hoge zetel, waarvan het verguldsel op veel plekken in het schilderij oplicht. Het ongewone is dat deze rechter daar niet in rust en waardigheid zit, maar zijn linkerarm stevig tegen rug – en zijleuning drukt, terwijl hij zijn rechterarm volledig vrij heeft en alleen met zijn hand de zijleuning omvat, alsof hij het volgende moment met een heftige en misschien verontwaardigde wending wil opspringen om iets beslissends te zeggen of zelfs het vonnis uit te spreken. De beklagde moet je je waarschijnlijk aan de voet van de trap voorstellen, waarvan de bovenste, met een gele loper bedekte treden nog op het schilderij te zien zijn.

JOSEF K.

wijst op het schilderij Misschien is dat mijn rechter.

LENI

Ik ken hem, hij komt hier vaak. Het schilderij is in zijn jeugd gemaakt, maar hij kan nooit zelfs maar een beetje op het schilderij hebben geleken. Hij is in werkelijkheid piepklein. Toch heeft hij zich op het schilderij zo in de lengte laten uitrekken, want hij is waanzinnig ijdel, zoals iedereen hier. Maar ook ik ben ijdel en heel ontevreden dat ik helemaal niet bij je in de smaak val.

JOSEF K.

terwijl hij een arm om haar heen slaat en haar naar zich toe trekt Wat is zijn rang?

LENI

Ze legt haar hoofd op zijn schouder. Hij is rechter-commissaris. Ze speelt met zijn vingers.

JOSEF K.

Alweer maar een rechter-commissaris, de hoge beambten houden zich verborgen. Hij zit toch op een soort troon.

LENI

Dat is allemaal fantasie. In werkelijkheid zit hij op een keukenstoel, waar een opgevouwen oude paardendecken op ligt. Moet je echt de hele tijd aan je proces denken?

JOSEF K.

Nee, helemaal niet, ik denk er waarschijnlijk zelfs te weinig aan.

LENI

Dat is niet de fout die je maakt, je bent te halsstarrig, dát heb ik gehoord.

JOSEF K.

Wie heeft dat gezegd?

LENI

Ik zou te veel verraden als ik dat zei. Vraag alsjeblieft niet naar namen, maar herstel die fout, wees niet zo halsstarrig, tegen deze rechtbank kun je je toch niet verweren, je moet je bekentenis afleggen. Dan pas bestaat de mogelijkheid ze te ontglippen, dan pas. Toch is zelfs dat zonder hulp van buitenaf niet mogelijk, maar om die hulp hoef je je geen zorgen te maken, want die zal ik je geven.

JOSEF K.

Jij weet veel van deze rechtbank en van de bedriegerijen die hier nodig zijn.

Hij tilt haar op zijn schoot.

LENI

Zo is het goed. Ze strijkt haar rok glad en trekt haar blouse recht, houdt dan met beide handen zijn hals vast, leunt achterover en kijkt hem lang aan.

JOSEF K.

En als ik die bekentenis niet afleg, kun je mij niet helpen?

LENI

Nee... dan kan ik je niet helpen. Maar je wil mijn hulp helemaal niet, er is je niets aan gelegen, je bent eigenwijs en laat je niet overtuigen... Heb je een geliefde?

JOSEF K.

Nee.

LENI

Ach, wel waar.

JOSEF K.

Ja, inderdaad. Ik heb zelfs haar foto in mijn zak.

LENI

Laat zien. Ah, toe, laat zien.

Hij laat haar een foto van Elsa zien. Leni bekijkt de foto keurend. De zeer oplettende kijker op de eerste rij valt het op dat het een foto is van de actrice die nu ook Leni speelt.

LENI

Ze is strak ingesnoerd. Ze bevalt mij niet, ze is onbeholpen en lomp. Maar misschien is ze tegenover jou zacht en vriendelijk? Zulke grote stevige meisjes kunnen vaak niet anders dan zacht en vriendelijk zijn. Maar zou zij zich voor jou kunnen opofferen?

JOSEF K.

Nee. Ze is noch zacht en vriendelijk, noch zou ze zich voor mij kunnen opofferen. Ik heb ook tot nu toe het een noch het ander van haar gevraagd. Ja, ik heb zelfs nog niet zo aandachtig naar haar foto gekeken als jij.

LENI

Je geeft dus helemaal niet veel om haar, ze is dus helemaal niet je geliefde.

JOSEF K.

Zeker wel, ik neem niet terug wat ik gezegd heb.

LENI

Nou, misschien is ze dan nu je geliefde, maar je zou haar niet erg missen als je haar zou kwijtraken en zou inruilen voor iemand anders, bijvoorbeeld voor mij.

JOSEF K.

Zeker, dat zou denkbaar zijn, maar ze heeft ten opzichte van jou één voordeel: ze weet niets van mijn proces. En zelfs als ze er iets van wist, zou ze er niet aan denken. Ze zou niet proberen mij te overtuigen meegaander te zijn.

LENI

Dat is geen voordeel. Als ze geen andere voordelen heeft, geef ik de moed niet op. Heeft ze een of ander lichamelijk gebrek?

JOSEF K.

Een lichamelijk gebrek?

LENI

Ja, ik heb namelijk zo'n klein gebrekje, zie je. *Ze strekt de middel- en ringvinger van haar rechterhand uit elkaar, waartussen de verbindingshuid haast tot het bovenste kootje van de korte vingers reikt. Ze brengt K.'s hand erheen zodat hij het kan aftasten.*

JOSEF K.

Wat een speling van de natuur. Wat een leuk klauwtje.

Met iets van trots kijkt Leni toe terwijl K. steeds weer verbaasd haar twee vingers uiteen trekt en naar elkaar duwt, tot hij ze tenslotte vluchtig kust en loslaat.

LENI

O! Je hebt mij gekust! Met haar mond open klautert ze met haar knieën op zijn schoot, trekt zijn hoofd naar zich toe, buigt over hem heen en bijt en kust zijn hals, bijt zelfs in zijn haar. Je hebt mij ingeruild! Zie je wel, nu heb je mij ingeruild! Haar knie glijdt weg, met een kleine kreet valt ze bijna op het vloerkleed. K. slaat zijn armen om haar heen om haar tegen te houden en wordt naar haar omlaag getrokken.

LENI

Nu ben je van mij.

Buiten op straat

K. staat in lichte regen, buiten op straat, verstrooid. Zijn oom komt op hem afgesprongen, pakt hem bij beide armen vast en duwt hem tegen de buitendeur alsof hij hem daar wil vastspijkeren.

OOM

Hoe kon je dat nou doen! Hoe kon je dat nou doen?

Terug bij de geselaar

K. trekt, terug op zijn kantoor, weer een deur open. Franz, Willem en de geselaar staan daar nog alsof er niks veranderd is. Snel gooit hij de deur weer dicht.

Advocaat en pauze

Tijdens de vorige twee scènes kan de indruk zijn ontstaan dat het verhaal uit de greep van de vertellers dreigde te ontsnappen, zo haastig moesten zij de verschillende beelden neer zetten en zo vlug koos K. steeds zijn eigen pad. Nu hebben ze hem gelukkig aan zijn bureau gekregen en nemen ze de teugels weer stevig in handen.

VERTELLER

Op een wintermorgen – buiten valt sneeuw in het druilerige licht – zit K. ondanks het vroege uur al doodmoe in zijn kantoor.

In plaats van te werken zit hij te draaien op zijn stoel, verschuift langzaam enkele voorwerpen op zijn bureau, maar laat vervolgens zonder het te beseffen zijn hele arm uitgestrekt op het bureaublad liggen en blijft met gebogen hoofd onbeweeglijk zitten. Hij luistert naar de verteller. Soms schudt hij zijn hoofd, maar er is geen werkelijk verzet.

VERTELLER

De gedachte aan het proces laat hem niet meer los.

Zittend in zijn kantoor herinnert K. zich de advocaat spreken.

ADVOCAAT

Ik heb al veel van zulke processen geheel of gedeeltelijk gewonnen, processen die wellicht in werkelijkheid niet zo moeilijk waren als dit, maar een nog hopelozere indruk maakten. Een overzicht van die processen heb ik hier in de la van mijn bureau – *Hij klopt op een willekeurige la.* Ik kan de stukken helaas niet laten zien omdat het ambtsgeheim betreft. Desondanks komt de grote ervaring die ik door al deze processen heb verworven jou nu ten goede. –

Een bel klinkt als in een fabriekshal. Het zaallicht en de pauzebordjes gaan aan. Behalve de advocaat leggen alle acteurs onmiddellijk het werk neer waar ze mee bezig waren – eentje haalt een plastic zakje met boterhammen uit een tas, de rest loopt rechtstreeks naar de kantine. De advocaat blijft overigens doorpraten, onderwijl gebarend dat de rest vooral moet vertrekken en dat hij het prima alleen redt.

actrice Wow. Ik moest plassen.

acteur 2 Precies op tijd dan.

K. ziet het maar is niet bij machte te bevatten wat er gebeurt. Hij blijft aan zijn tafel zitten. De advocaat praat nog steeds door. De deuren van de zaal gaan open. De laatste acteur die afgaat draait zich bij het lichtknopje om.

acteur 3 Ik doe deze uit, goed?

De advocaat zegt zonder zijn verdere gedachtestroom te onderbreken 'ja' tegen de acteur. Dan gaat het licht op de vloer uit. De advocaat praat door.

Pauze

ADVOCAAT

Ik ben natuurlijk meteen aan het werk gegaan en het eerste verzoekschrift is al haast klaar. Dat is heel belangrijk, want de eerste indruk die de verdediging maakt, bepaalt vaak het hele verloop van het proces. Helaas – daar moet ik je wel op attenderen – gebeurt het soms dat de eerste verzoekschriften bij de rechtbank helemaal niet gelezen worden. Ze worden gewoonweg bij de stukken gelegd en er wordt op gewezen dat voorlopig het verhoor en de observatie van de verdachte belangrijker zijn dan alle schriftstukken. Als je als indiener dan aandringt, wordt eraan toegevoegd dat men voor de beslissing, als al het materiaal verzameld is, natuurlijk alle stukken, dus ook dit eerste verzoekschrift, opnieuw zal controleren. Helaas is ook dit meestal niet juist, want het eerste verzoekschrift wordt meestal op een verkeerde plaats gelegd of raakt helemaal weg, en zelfs als het helemaal tot het einde wordt bewaard – ik heb dit maar van horen zeggen overigens – wordt het nauwelijks gelezen. Dat is allemaal betreurenswaardig, maar niet helemaal zonder rechtvaardiging, je moet toch niet uit het oog verliezen dat de procedure niet openbaar is, ze kan als de rechtbank dat nodig acht openbaar worden, maar de wet schrijft geen openbaarheid voor. Dientengevolge zijn ook de stukken van de rechtbank, om te beginnen de aanklacht zelf, niet toegankelijk voor de beklaagde en zijn verdediging, daardoor weet je over het algemeen niet, of in elk geval niet precies, waarop het eerste verzoekschrift zich dient te richten, het kan daardoor eigenlijk alleen toevallig iets bevatten dat voor de zaak van betekenis is. Werkelijk ter zake doende en bewijskrachtige verzoekschriften kan je pas later uitwerken, als in de loop van de verhoren van de beklaagde de afzonderlijke punten van de aanklacht en hun motivering duidelijker naar voren komen of geraden

kunnen worden. Onder deze omstandigheden bevindt de verdediging zich natuurlijk in een zeer ongunstige en moeilijke positie. Maar ook dat is opzets. De verdediging is namelijk volgens de wet eigenlijk niet geoorloofd, maar wordt slechts geduld en zelfs over de vraag of uit de desbetreffende passage in de wet opgemaakt kan worden dat dulden is toegestaan, bestaat onenigheid. Er bestaan dus strikt genomen geen door de rechtbank erkende advocaten, allen die voor deze rechtbank als advocaat optreden, zijn in wezen onbevoegde scharrelaars voor louche zaken. Dat maakt natuurlijk de hele beroepsgroep ernstig te schande. Als je binnenkort trouwens een keer bij de griffie langs gaat, kan je, om ook die eens gezien te hebben, naar de advocatenkamer gaan kijken. Ik denk dat je zult schrikken van het gezelschap dat daar bij elkaar zit. Alleen al de hun toegewezen nauwe, lage kamer laat de minachting zien die de rechtbank voor deze lieden heeft. Licht krijgt de kamer alleen door een luikje dat zo hoog zit dat als iemand naar buiten zou willen kijken, waarbij overigens de rook uit een er pal voor staande schoorsteen zijn neus in zou waaien en zijn gezicht zwart zou maken, hij eerst een collega moet zoeken op wiens schouders hij mag staan. In de vloer van deze kamer – om nog een voorbeeld van de toestanden daar te noemen – zit nu al meer dan een jaar een gat, niet zo groot dat een mens er doorheen zou kunnen vallen, maar groot genoeg om er met een been in te zakken. De advocatenkamer ligt op de tweede zolder, dus als er iemand in zakt, dan hangt zijn been omlaag door het plafond van de eerste zolder en wel juist in de gang waar de partijen zitten te wachten. Het is niet te veel gezegd als men in kringen van advocaten dergelijke omstandigheden schandelijk noemt. Protesten bij het bevoegd gezag hebben niet het minste resultaat, maar wel is het de advocaten streng verboden op eigen kosten ook maar iets aan de kamer te veranderen. Maar ook deze behandeling van

de advocaten heeft zo haar reden. Ze willen de verdediging zo veel mogelijk uitschakelen, alles moet gericht zijn op de beklaagde zelf. In wezen geen slecht standpunt, maar niets zou misplaatster zijn dan daaruit concluderen dat bij deze rechtbank advocaten onnodig zouden zijn voor de beklaagde. Integendeel, bij geen enkele andere rechtbank zijn ze zo nodig als bij deze. De procedure is namelijk over het algemeen niet alleen geheim voor het publiek, maar ook voor de beklaagde. Natuurlijk alleen voor zover dat mogelijk is, maar het is in hoge mate mogelijk. Ook de beklaagde heeft namelijk geen inzicht in de processtukken en uit de verhoren iets opmaken omtrent de stukken die eraan ten grondslag liggen is heel moeilijk, vooral voor de beklaagde, die immers geïntimideerd is en alle mogelijke zorgen heeft die hem afleiden. Hier moet de verdediging haar rol spelen. Bij de verhoren mogen over het algemeen geen verdedigers aanwezig zijn, ze moeten dus na de verhoren, en wel indien mogelijk nog aan de deur van de verhoorkamer, de beklaagde uitvragen over het verhoor, en uit de vaak al heel verwarde mededelingen selecteren wat voor de verdediging nuttig is. Maar het belangrijkste is dit niet, want veel kan je op die manier niet aan de weet komen, al zou hier net als overal een bekwaam man meer aan de weet komen dan anderen. Het belangrijkste blijven hoe dan ook de persoonlijke relaties van de advocaat, daarin ligt de grootste waarde van de verdediging. Nu heb je uit je eigen belevenissen waarschijnlijk al wel geconcludeerd dat de allerlaagste regionen van de organisatie niet geheel volmaakt zijn, en hun plicht verzakende en omkoopbare beambten herbergt, waardoor tot op zekere hoogte de strenge beslotenheid van de rechtbank openingen vertoont. Hierdoor dringt nu het merendeel van de advocaten binnen, hier wordt omgekocht en uitgehoord, ja, er zijn in vroeger tijd zelfs gevallen van diefstal van processtukken voorgekomen. Het valt niet te ontkennen dat nu

op deze manier zelfs een aantal voor de beklaagde verrassend gunstige resultaten zijn behaald, daar lopen die kleine advocaten mee te pronken om nieuwe klandizie te lokken, maar voor het verdere verloop van het proces betekent dat niets, of niets goeds. Werkelijke waarde hebben echter alleen eerlijke persoonlijke relaties en wel die met hogere beambten, waarmee natuurlijk alleen hogere beambten van lagere rang bedoeld zijn. Alleen daardoor kan het verloop van het proces, zij het ook aanvankelijk slechts onmerkbaar maar later toch steeds duidelijk beïnvloed worden. Dat kunnen natuurlijk maar weinig advocaten en in dat opzicht heb je een zeer gunstige keuze gemaakt. Misschien zijn er maar een of twee andere advocaten die zich kunnen beroepen op relaties zoals die van mij. Maar die staan buiten het gezelschap in de advocatenkamer en hebben er ook niets mee te maken. Des te nauwer is echter hun contact met de beambten van de rechtbank. Het is niet eens altijd nodig voor mij naar de rechtbank te gaan, bij de receptie van de onderzoeksrechters te wachten tot ze toevallig verschijnen en afhankelijk van hun humeur een meestal slechts schijnbaar succes te boeken of zelfs dat niet. Nee, je hebt het immers zelf gezien, de beambten en soms zelfs echt hoge, komen zelf, geven bereidwillig informatie, openhartige of in elk geval gemakkelijk duidbare, bespreken de volgende stap in het proces, ja ze laten zich zelfs in een enkel geval overtuigen en accepteren de andere zienswijze graag. Overigens mag je ze juist in dat laatste opzicht niet al te zeer vertrouwen; hoe vastberaden ze hun nieuwe, voor de verdediging gunstige voornemen ook uitspreken, ze gaan misschien regelrecht naar hun griffie om voor de volgende dag een besluit van de rechtbank uit te spreken dat precies het tegenovergestelde inhoudt en misschien voor de beklaagde nog veel strenger is dan hun eerste voornemen, waarvan ze beweerden dat ze het helemaal hadden losgelaten. Daar kan je je natuurlijk niet tegen

verweren, want wat onder vier ogen gezegd is, is inderdaad ook alleen onder vier ogen gezegd en biedt niet de mogelijkheid van uitgesproken conclusies, nog afgezien van het feit dat de verdediging er toch al naar moet streven bij de heren in de gunst te blijven. Anderzijds is het vanzelfsprekend ook juist dat de heren zich niet alleen uit menselijkheid of vanwege vriendschappelijke gevoelens met de verdediging, natuurlijk alleen met een deskundige verdediging in verbinding stellen, ze zijn er eerder in zekere zin ook op aangewezen. Hierin komt nu juist een nadeel aan het licht van een rechtsstelsel dat een geheime rechtspraak als principe heeft vastgelegd. De beambten missen het contact met de bevolking, voor het doorsnee-proces zijn ze goed toegerust, zo'n proces rolt als vanzelf van de lopende band en heeft maar af en toe een duwtje nodig, maar met de heel simpele gevallen en ook met de bijzonder moeilijke weten ze zich vaak geen raad, ze hebben omdat ze onafgebroken dag en nacht in het keurslijf van hun wet zitten, niet het juiste gevoel voor menselijke betrekkingen, en dat breekt ze in zulke gevallen ernstig op. Dan komen ze bij de advocaat om raad, en een bediende draagt de stukken, die anders zo geheim zijn, achter ze aan. Bij dit raam had je vele heren van wie je dat het minste zou verwachten kunnen aantreffen, terwijl ze haast ontroostbaar naar de straat buiten staarden en ik aan mijn bureau de stukken bestudeerde om hun goede raad te kunnen geven. Overigens kan je juist bij zulke gelegenheden zien hoe buitengewoon serieus de heren hun beroep opvatten en hoe ze door hindernissen die ze van nature niet aankunnen tot grote vertwijfeling kunnen geraken. Hun positie is ook verder niet gemakkelijk, je moet ze geen onrecht doen door te denken dat hun positie gemakkelijk is. De hiërarchische structuur van het systeem is eindeloos en zelfs voor ingewijden niet te overzien. De procedure bij de gerechtshoven is echter in het algemeen ook voor lagere beambten geheim,

ze kunnen dus de zaken waaraan ze werken in hun verdere verloop bijna nooit volledig volgen, de zaak doemt dus vaak in hun gezichtskring op zonder dat ze weten waar hij vandaan komt en hij gaat verder zonder dat ze aan de weet komen waarheen. De lessen die je kan trekken uit het bestuderen van de opeenvolgende stadia van de procedure, de uiteindelijke beslissing en de motivering daarvan, ontgaan deze beambten. Ze mogen zich alleen bezighouden met het deel van het proces dat door de wet voor hen is begrensd en weten van het vervolg, dus van de resultaten van hun eigen werk, meestal minder dan de verdediging, die immers in de regel bijna tot het slot van het proces met de beklaagde in contact blijft. Ook in deze richting kunnen ze dus van de verdediging veel waardevols aan de weet komen. Kan je je, als je dit allemaal voor ogen houdt, nog verbazen over de prikkelbaarheid van de beambten, die zich vaak tegenover de partijen – die ervaring heeft iedereen – op beledigende wijze uit? Alle beambten zijn prikkelbaar, zelfs als ze rustig lijken. Natuurlijk hebben de kleine advocaten daaronder buitengewoon erg te lijden. Zo wordt bijvoorbeeld het volgende verhaal verteld dat sterk de schijn wekt waar te zijn. Een oude beambte, een goede stille heer, had een lastige rechtszaak, die vooral door de verzoekschriften van de advocaat ingewikkeld was geworden, een dag en een nacht lang onafgebroken bestudeerd – deze beambte was werkelijk ijveriger dan wie ook. Wel, tegen de ochtend, na vierentwintig uur van waarschijnlijk niet zeer productieve arbeid, liep hij naar de toegangsdeur, stelde zich daar verdekt op en smet elke advocaat die naar binnen wilde de trap af. De advocaten verzamelden zich onder aan de trap en overlegden wat ze moesten doen; enerzijds hadden ze er niet werkelijk recht op binnengelaten te worden, ze konden derhalve wettelijk nauwelijks iets tegen de beambte ondernemen en moesten zoals gezegd oppassen het ambtelijk apparaat niet

tegen zich in het harnas te jagen. Maar anderzijds was elke niet op de rechtbank doorgebrachte dag voor hen verloren, en het was dus belangrijk voor ze binnen te dringen. Ten slotte werden ze het erover eens dat ze de oude heer zouden uitputten. Steeds weer werd er een advocaat op uitgestuurd die de trap op rende en zich vervolgens onder zo veel mogelijk, zij het passief verzet naar beneden liet gooien waar hij dan door zijn collega's werd opgevangen. Dat duurde ongeveer een uur, toen werd de oude heer, die tenslotte ook al uitgeput was van zijn nachtelijke arbeid, werkelijk moe en ging terug naar zijn griffie. De mensen beneden wilden het aanvankelijk helemaal niet geloven en stuurden er eerst iemand op uit om achter de deur te kijken of het daar werkelijk leeg was. Toen pas trokken ze naar binnen, en ze hadden waarschijnlijk niet eens de moed om te morren. Want voor de advocaten – en zelfs de meest onbetekenende kan de verhoudingen althans voor een deel overzien – is het volkomen ondenkbaar bij de rechtbank enige vorm van verbetering te willen invoeren of afdwingen, terwijl – en dat is heel kenmerkend – bijna elke beklaagde, zelfs heel eenvoudige mensen, meteen bij het allereerste begin van het proces begint na te denken over voorstellen ter verbetering en daarmee veel tijd en kracht verspilt die anders veel beter gebruikt had kunnen worden. Het enige juiste is, je te schikken in de bestaande verhoudingen. Zelfs als het mogelijk zou zijn details te verbeteren – maar dat is een onzinnig bijgeloof – heb je op zijn best iets bereikt voor toekomstige gevallen, maar jezelf onmetelijk schade toegebracht, doordat je de speciale aandacht van het altijd wraakzuchtige ambtenarenapparaat op je hebt gevestigd. Vooral geen aandacht trekken! Je rustig gedragen, al druist dat nog zo tegen je natuurlijke neiging in! Proberen in te zien dat dit grote organisme van de rechtspraak in zekere zin altijd in evenwicht blijft en dat je wel, door op een plaats zelfstandig iets te

veranderen, de bodem onder je eigen voeten kan weghalen en zelf omlaag kan storten, maar dat het grote organisme deze kleine stoornis gemakkelijk op een andere plek – alles staat immers met elkaar in verbinding – kan compenseren en onveranderd zal blijven, als het al niet, wat zelfs waarschijnlijk is, nog geslotener, nog oplettender, nog strenger, nog bozer wordt. Je moet het werk toch aan de advocaten overlaten in plaats van ze voor de voeten te lopen. Verwijten hebben niet veel nut, vooral als je de aanleiding niet in haar volle betekenis duidelijk kan maken, maar gezegd moet worden hoezeer je jezelf geschaad hebt door je gedrag tegenover de directeur van de griffie. Deze invloedrijke man moet al bijna van de lijst van mensen bij wie we voor jou iets kunnen ondernemen geschrapt worden. Zelfs terloopse verwijzingen naar het proces hoort hij, duidelijk met opzet, zogenaamd niet. In veel opzichten zijn beambten ook net kinderen. Vaak kunnen ze door futiliteiten, waar jouw gedrag helaas niet toe behoorde, zo gekwetst zijn dat ze zelfs met goede vrienden niet meer willen praten, zich van hen afwenden als ze ze tegenkomen en hen in alles wat maar mogelijk is tegenwerken. Maar dan laten ze zich opeens verrassenderwijs zonder speciale aanleiding, door een grapje, dat je alleen waagt omdat alles uitzichtloos lijkt, aan het lachen maken en verzoenen ze zich met je. Het is gewoon tegelijkertijd moeilijk en gemakkelijk met hen om te gaan, regels daarvoor bestaan er nauwelijks. Soms kan het je verbazen dat een enkel doorsnee-leven voldoende is om zo veel te begrijpen dat je hier met enig resultaat kan werken. Er komen uiteraard droevige uren, zoals iedereen ze immers heeft, waarop je gelooft dat je zelfs niet het minste bereikt hebt, waarop je het idee hebt dat alleen de processen die van het begin af voor een goede afloop bestemd waren ook zo zijn geëindigd, zoals ook zonder hulp zou zijn gebeurd, terwijl alle andere verloren zijn, ondanks alle

constante begeleiding, alle moeite, alle kleine schijnbare successen waar je je zo over hebt verheugd. Dan lijkt natuurlijk niets je meer zeker en je zou als antwoord op bepaalde vragen niet eens meer durven ontkennen dat je in wezen goed verlopende processen juist door jouw hulp op dwaalwegen hebt gebracht. Ook dat is wel een soort zelfvertrouwen, maar dat is dan het enige wat dan overblijft. Aan zulke zwaarmoedige buien – het zijn natuurlijk maar buien, meer niet – zijn advocaten vooral blootgesteld als hun een proces dat ze al heel ver en tot tevredenheid hebben gevoerd plotseling uit handen wordt genomen. Dat is wel het ergste wat een advocaat kan overkomen. Het is niet zo dat het proces hun door de beklaagde wordt ontnomen, dat gebeurt waarschijnlijk nooit, een beklaagde die eenmaal een bepaalde advocaat heeft genomen, moet wat er ook gebeurt bij hem blijven. Hoe zou hij ook, als hij eenmaal een beroep op hulp heeft gedaan, nog alleen kunnen standhouden? Dat gebeurt dus niet, maar wel gebeurt het soms dat het proces een kant op gaat waar de advocaat niet meer mee mag gaan. Het proces en de beklaagde en al het andere wordt de advocaat simpelweg ontnomen; dan helpen ook de beste relaties met beambten niet meer, want die weten zelf niets. Het proces is dan gewoon in een stadium aanbeland waarin geen hulp meer mag worden verleend, waarin ontoegankelijke gerechtshoven eraan werken, waarin ook de beklaagde voor de advocaat niet meer bereikbaar is. Dan kom je op een dag thuis om op je bureau al de verzoekschriften te vinden die je met de grootst mogelijke ijver en met hooggespannen verwachtingen voor deze zaak hebt opgesteld, ze zijn terugbezorgd omdat ze niet naar het nieuwe stadium van het proces mogen worden overgedragen, het zijn waardeloze voddende papier. Daarmee hoeft het proces nog niet verloren te zijn, volstrekt niet, er is tenminste geen doorslaggevende reden om dat te veronderstellen, je weet alleen niets meer

van het proces en zult er ook niets meer over horen. Nu zijn zulke gevallen gelukkig wel uitzonderingen, en zelfs als jouw proces zo'n geval zou zijn, is het toch voorlopig nog ver van dat stadium verwijderd. Hier is dus nog gelegenheid te over voor advocatenwerk, en dat die benut zal worden, daar kan je zeker van zijn. Het verzoekschrift is zoals gezegd nog niet ingediend, maar dat heeft ook geen haast, veel belangrijker zijn de inleidende besprekingen met invloedrijke beambten, en die hebben al plaatsgevonden. Met uiteenlopend resultaat, zoals eerlijk moet worden toegegeven. Het is veel beter voorlopig nog geen details te verklappen, omdat je daardoor maar in ongunstige zin beïnvloed zou worden en al te hoopvol of al te angstig gemaakt kan worden, laat ik me beperken tot de mededeling dat een enkeling zich heel gunstig heeft uitgesproken en zich ook zeer hulpvaardig heeft betoond, terwijl anderen zich minder gunstig hebben uitgelaten maar toch hun hulp zeker niet hebben geweigerd.

De pauze, waarvan het einde al enige tijd geleden weer met een bel was aangekondigd is nu echt afgelopen wat duidelijk wordt door de lichtverandering. De acteurs hebben inmiddels weer alles klaargezet. Iets te eten heeft ze blijkbaar nieuwe energie gegeven, ze stralen in ieder geval uit dat ze niet kunnen wachten om het verhaal te vervolgen.

Advocaat vervolg

ADVOCAAT

Het resultaat is dus over het algemeen zeker verheugend, je moet er alleen geen speciale conclusies uit trekken, omdat alle voorbesprekingen op dezelfde manier beginnen en het vaststaat dat pas uit de verdere ontwikkeling de waarde van deze voorbesprekingen zal blijken. In elk geval is er nog niets verloren, en als het nog lukt de directeur van de griffie ondanks alles mee te krijgen – met dat doel is er al het een en ander in gang gezet – dan is het geheel zoals chirurgen zeggen een schone wond en kunnen we met een gerust hart het vervolg afwachten.

De advocaat drinkt zijn thee. K. knijpt in Leni's hand, zij streelt zijn haar. De advocaat kijkt naar haar op. Ben je nog hier?

LENI

Ik wilde het servies meenemen.

De herinnering vervaagt.

Fabrieksdirecteur

Vermoeid staat K. – die de hele pauze niet van zijn plek is geweest – op en opent de deur van zijn kantoor voor een belangrijke cliënt van de bank: de fabrieksdirecteur, een kleine opgewekte heer. K. kent hem goed.

FABRIEKSDIRECTEUR

Het spijt me dat ik je bij je ongetwijfeld belangrijke werk kom storen –

JOSEF K.

mechanisch Het spijt mij dat ik je zo lang heb laten wachten.

FABRIEKSDIRECTEUR

haalt haastig rekeningen en tabellen uit al zijn zakken, spreidt ze voor K. uit.

Onderwijl legt hij uit. De cijfers wijst hij aan. Oké, dit is de company overview, legal business description – strategische partners –. Dit is allemaal vorig jaar hier gefinancierd, en dit – ah, hier zijn de verkoopcijfers, hier sales, in pretax profits, interest – deze tabel –. Als dit zich doorzet, en dat is in deze markt wel te verwachten, wacht, hier, dit is een groot bedrag, en de verwachting is dat dit minstens verdubbelt in zoveel jaar – hier de customer profile, je ziet het gaat hier niet om een niche – dus, maar als deze zich doorzet, zijn we in drie, vier jaar break-even. Maar waar nu echt de unieke kans ligt, dat is hier: als we deze faciliteiten uitbouwen, en dan hebben we het over dit bedrag – ja, dat is aan de hoge kant, maar dit is een once-in-a-lifetimer, dan kunnen we deze en deze distribution channels ontsluiten, wat de competition nergens laat. Kijk we hebben het hier over senior financiering, er is interesse vanuit de jongens hier aan het eind van de straat, maar ik zeg altijd, ja, dit is ook voor jullie een kans, kijk dit is de forecast, in drie jaar – en dat is bovenop de

vorige drie jaar, dan kan dit de profit zijn – wacht, dit is zelfs nog een nulletje te weinig, ik bedoel, tuurlijk, we zitten nog in de start up fase, maar daardoor is snelheid onze kracht en dit is de kans om een major player te worden.

De fabrieksdirecteur zwijgt om K.'s mening te horen. K. heeft niet geluisterd.

Werktuigelijk beweegt hij zijn potlood langzaam over de papieren heen en weer, stopt af en toe en staart naar een cijfer. De fabrieksdirecteur vermoedt bezwaren, dekt de papieren af en wil overnieuw beginnen.

FABRIEKSDIRECTEUR

Kijk, dit is een risk, maar ik zeg altijd, dit is een opportunity eerder dan een risk – ik heb hier en hier natuurlijk een exitstrategy, helemaal uitgewerkt, cash-flow analyse, maar waar ik het over heb is de feeling. Stel je voor: productielijn, advertising, stroomlijnen –

JOSEF K.

Het is moeilijk.

K. laat zich krachteloos achterover zakken. De onderdirecteur komt binnen, de fabrieksdirecteur springt op; de twee heren begroeten elkaar.

FABRIEKSDIRECTEUR

Jozias!

ONDERDIRECTEUR

Pieter-Jan.

FABRIEKSDIRECTEUR

Hoe is de Prinses Marie?

ONDERDIRECTEUR

Na dat feest?

FABRIEKSDIRECTEUR

Ja.

ONDERDIRECTEUR

Ja, episch, die canapé in de – hoe heet dat?

FABRIEKSDIRECTEUR

Kajuit?

ONDERDIRECTEUR

Precies, zoiets – helemaal ondergekotst –

FABRIEKSDIRECTEUR

Door Minke?

ONDERDIRECTEUR

Minke?

FABRIEKSDIRECTEUR

Ja, die blonde van Egbert en Suzan –

ONDERDIRECTEUR

Ja precies, maar die heet niet Minke toch? Maar maakt niet uit, maar helemaal verruïneerd – eruit laten halen, gelijk maar een hele nieuwe zithoek laten bouwen. Ha!

FABRIEKSDIRECTEUR

Ja, was een geweldig feest.

ONDERDIRECTEUR

Ja, episch, episch – maar met jou?

FABRIEKSDIRECTEUR

Vlak voor een doorbraak – spannend! Als de nummertjes kloppen natuurlijk. *Ze leunen tegen het bureau terwijl ze praten. Tijdens het gesprek pakt K. zonder te kijken een van de papieren van het bureau, legt het op zijn vlakke hand en heft het beetje bij beetje, terwijl hij zelf opstaat, omhoog naar de heren. Hij denkt daarbij aan niets bepaalds.*

ONDERDIRECTEUR

Ja, ja, ja, details, details, details. Zijn voor onze procuratiehouder. Is-ie goed in.

FABRIEKSDIRECTEUR

Als-ie ook maar het grote plaatje ziet.

ONDERDIRECTEUR

Haha, ja ja.

FABRIEKSDIRECTEUR

Want dit is een big picture.

ONDERDIRECTEUR

Absoluut. Zeg, als dat dingetje af is, je moet snel weer eens komen varen.

FABRIEKSDIRECTEUR

Zeker, Ina en ik denken er over zelf ook een bootje te kopen –

ONDERDIRECTEUR

Wat goed. Al iets op het oog? *pakt het papier van K. aan zonder te kijken*

Bedankt, ik weet het allemaal al. *Hij legt het papier terug op de tafel, verder tegen de fabrieksdirecteur.* Ik heb anders misschien nog wel een mannetje voor je.

FABRIEKSDIRECTEUR

Ja, we zitten wat dat betreft nog in de oriënteringsfase –

ONDERDIRECTEUR

Laat maar weten. Loop anders even mee naar mijn kantoor, dan ronden we dit gelijk af.

FABRIEKSDIRECTEUR

Eh – ja. Ja kom er aan.

De onderdirecteur verlaat al de kamer. De fabrieksdirecteur pakt zijn papieren bij elkaar om ze mee te nemen.

FABRIEKSDIRECTEUR

in de deuropening tegen K. Ik ben zo terug.

JOSEF K.

Ja.

FABRIEKSDIRECTEUR

Gaat het wel goed?

JOSEF K.

Ja. Hoofdpijn. Familieproblemen.

FABRIEKSDIRECTEUR

Ach ja, de crisis hè – *wil weggaan, draait zich dan toch weer om* Voor ik het vergeet – Titorelli – Titorelli – ja, het is misschien niet het beste moment, maar ik ben de afgelopen tijd al twee keer hier geweest en elke keer vergeet ik het – *Hij gaat dicht bij K. staan en klopt met een knokkel licht op zijn borst.* Je hebt een proces, nietwaar?

JOSEF K.

doet een stap achteruit Dat heeft de onderdirecteur verteld.

FABRIEKSDIRECTEUR

Welnee, hoe zou de onderdirecteur dat moeten weten? *Hij duwt zijn aktetas hoog onder zijn arm om te laten zien dat hij haast heeft.* Ik weet van je proces van een zekere Titorelli. Hij is schilder, Titorelli is zijn kunstenaarsnaam, zijn echte naam ken ik helemaal niet. Titorelli. Komt af en toe bij mij op kantoor – met kleine schilderijen, krijgt-ie dan een kleinigheidje voor – het is eigenlijk een soort bedelaar. Maar het zijn aardige schilderijtjes, heidelandschappen en zo. Anyway, op een keer was-ie er wel heel snel weer, dus ik zeg ‘ho ho’, ik bedoel, ik heb niet élke week een nieuw schilderij nodig toch? Nou ja, zo raakten we aan de praat. Ik vroeg hem hoe-ie van schilderen alleen kon bestaan en toe zei-ie dat zijn belangrijkste bron van inkomsten portretschilderen is. Hij werkte voor de rechtbank, zei hij. Voor welke rechtbank, vroeg ik. En toen vertelde hij me van de rechtbank. Je snapt – natuurlijk – hoe verbaasd ik over die verhalen was. Sindsdien hoor ik hem bij

ieder bezoek uit – Die Titorelli verkoopt ook een boel kletspraat hoor, en ik moet hem vaak afremmen, niet alleen omdat hij liegt maar vooral omdat een zakenman als ik, die haast bezwijkt onder zakelijke zorgen, zich niet ook nog eens veel zorgen kan maken om zaken van anderen. Maar, to the point: Misschien – dacht ik – kan Titorelli – Titorelli – kan Titorelli jou een beetje helpen, hij kent veel rechters en als hijzelf misschien geen grote invloed kan uitoefenen, dan kan hij toch advies geven over hoe met allerlei invloedrijke mensen in contact te komen. En als die adviezen op zichzelf niet beslissend zouden zijn, dan zullen ze toch naar mijn mening als je ze hebt van grote betekenis zijn. Je bent immers praktisch advocaat. Ik zeg altijd: procuratiehouder K. is praktisch een advocaat. O, ik maak me geen zorgen over je proces. Wil je niet naar Titorelli gaan? Als ik je aanbeveel, zal hij beslist alles doen wat in zijn vermogen ligt. Ik denk echt dat je naar hem toe moet gaan. Het hoeft natuurlijk niet vandaag te zijn, een keer, bij gelegenheid. Overigens ben je – dat wil ik nog zeggen – volstrekt niet verplicht ook werkelijk naar Titorelli te gaan. Nee, als je denkt het zonder Titorelli af te kunnen, is het zeker beter hem er helemaal niet bij te betrekken. Misschien heb je al een heel precies plan en zou Titorelli dat verstoren. Nee, dan ga je natuurlijk in geen geval naar hem toe. Het vraagt ook zelfoverwinning om je door zo'n figuur raad te laten geven. Nou, zoals je wil. Hier is het adres.

Teleurgesteld pakt K. het visitekaartje aan en blijft alleen achter. Zonder speciale aanleiding, alleen om voorlopig nog niet naar zijn bureau terug te hoeven, doet hij het raam open. Het laat zich maar met moeite opendoen, hij moet met beide handen aan de kruk draaien. Dan stroomt over de hele breedte en hoogte van het raam de met rook vermengde nevel de kamer in en vult die met een lichte brandgeur. Ook een paar sneeuwvlokken worden naar binnen geblazen. Achter hem is ongemerkt de onderdirecteur binnengekomen.

ONDERDIRECTEUR

O, je bent nog niet weg? Ik zoek dat – ah, ik heb het al, dankjewel.

Hij pakt een grote stapel documenten van het bureau van K. en verdwijnt weer naar zijn kamer.

JOSEF K.

Tegen de onderdirecteur maar wel zo zacht dat het zeker is dat die hem niet hoort. Als mijn persoonlijke problemen achter de rug zijn, dan ben jij de eerste die het zal voelen, en wel zo bitter als het maar kan.

Titorelli

Aan de andere kant van de stad. Een aantal van de acteurs heeft zich als meisjes verkleed en ze rennen rond over het toneel. (Nu K. volledig in hun macht lijkt is er misschien minder waakzaamheid nodig en meer ruimte om plezier te maken en alles steeds minder serieus te nemen?)

VERTELLER

K. loopt de trappen op. Een paar kleine meisjes komen uit een woning naar buiten om vervolgens lachend verder te rennen. K. volgt ze langzaam, een van de meisjes struikelt en K. haalt haar in.

JOSEF K.

hoort de verteller wel, maar kiest voor de tactiek van 'vijandig negeren' Woont hier een schilder Titorelli? Ken je de schilder Titorelli?

HET MEISJE

Wat wilt u van hem?

JOSEF K.

Ik wil me door hem laten schilderen.

HET MEISJE

Laten schilderen?

VERTELLER

Ze spert haar mond overdreven wijd open en geeft K. een tikje alsof hij iets buitengewoon verrassends of onhandigs heeft gezegd, trekt met beide handen haar toch al heel korte rokje op en rent zo hard als ze kan achter de andere meisjes aan. Maar bij de volgende bocht stuit K. weer op de meisjes. Ze staan aan weerszijden van de trap, drukken zich tegen de muur zodat K.

gemakkelijk tussen hen door kan. Al hun gezichten en ook deze erehaag vormen een mengsel van kinderlijkheid en verdorvenheid.

Een deur gaat open en een man met alleen een nachthemd aan verschijnt in de smalle opening.

MAN IN KAMERJAS

O!

De man verdwijnt weer. Bovenaan de trap werpt de schilder de deur open en nodigt K. met een diepe buiging uit binnen te komen. De meisjes smeken om ook binnen te mogen, maar hij houdt ze tegen. Het maakt de indruk allemaal in een vriendschappelijke verstandhouding te gebeuren. De schilder doet uiteindelijk de deur dicht, maakt nog eens een buiging, geeft K. een hand, en stelt zich voor.

TITORELLI

Kunstschilder Titorelli.

JOSEF K.

wijst op de deur waarachter de meisjes fluisteren U lijkt heel populair te zijn hier in huis.

TITORELLI

Ach, die blagen! Hij probeert tevergeefs zijn nachthemd bovenaan dicht te knopen. Hij loopt verder op blote voeten en draagt alleen nog een wijde, geelachtige linnen broek die wordt opgehouden door een riem, waarvan het lange uiteinde los heen en weer zwaait. Die blagen zijn een ware plaag. Ik heb er eens eentje – die is er vandaag niet bij – geschilderd en sinds die tijd zitten ze me allemaal achterna.

HET MEISJE

van achter de deur, vleiend en bedeesd Titorelli, mogen we al binnenkomen?

TITORELLI

Nee.

HET MEISJE

van achter de deur Ik alleen ook niet?

TITORELLI

Ook niet. *Hij loopt naar de deur en draait die op slot. Wilt u schilderijen kopen of wilt u zichzelf laten schilderen? – Grapje hoor, ik weet wel waarom u hier bent.*

JOSEF K.

Ha, ja, ik – *Werkt u nu net aan een schilderij?*

TITORELLI

Ja. Hij gooit het hemd dat over de ezel hing op het bed. Het is een portret. Een goed stuk werk, maar nog niet helemaal klaar.

Het schilderij lijkt opvallend sterk op het schilderij in de werkkamer van de advocaat. K. loopt op het schilderij af alsof hij het in detail wil bestuderen. Een grote figuur die in het midden boven de rugleuning van de zetel van de rechter staat kan hij niet duiden en hij vraagt ernaar.

JOSEF K.

Wie is dat?

TITORELLI

Ze moet nog een beetje uitgewerkt worden. Hij pakt van een tafeltje een stuk pastelkrijt en krabbelt daarmee wat aan de omtrekken van de figuur, zonder dat het daardoor voor K. duidelijker wordt. Het is Justitia.

JOSEF K.

Ah, ja, dat is de blinddoek voor haar ogen en dat de weegschaal. Maar waarom zitten er vleugels aan haar hielen en lijkt het alsof ze hardloopt?

TITORELLI

Het was mijn opdracht om het zo te schilderen, het is eigenlijk Justitia en Victoria in één.

JOSEF K.

glimlachend Dat is geen goede combinatie. Justitia moet stilstaan, anders schommelt de weegschaal en is er geen rechtvaardig oordeel mogelijk.

TITORELLI

geërgerd Ja. En geblinddoekt hardlopen is meestal ook geen goed idee. Toch?

JOSEF K.

Ik – nee, ik denk het niet.

TITORELLI

Nee.

JOSEF K.

Hoe heet deze rechter?

TITORELLI

Dat mag ik niet zeggen. Wilt u uw jas niet uittrekken?

K. trekt zijn winterjas uit en maakt de knopen van zijn jasje open. Hij vindt de lucht in de kamer drukkend.

TITORELLI

Het is hier behaaglijk, nietwaar? De kamer ligt in dat opzicht heel goed.

Waarom gaat u niet op het bed zitten? Maakt u het zich maar gemakkelijk. *K. aarzelt. De schilder loopt naar hem toe en duwt hem diep in de dekbedden en de kussens. Daarna gaat hij weer op de enige stoel zitten. Bent u onschuldig?*

JOSEF K.

Ja. Ik ben volkomen onschuldig.

TITORELLI

Zo. Hij buigt zijn hoofd en denkt na, plotseling heft hij zijn hoofd weer. Als u onschuldig bent, dan is de zaak heel eenvoudig.

JOSEF K.

Maar uiteindelijk toveren ze toch wel ergens waar oorspronkelijk helemaal niets was een grote schuld tevoorschijn.

TITORELLI

Ja, ja, zeker, maar u bent onschuldig?

JOSEF K.

Ja –

TITORELLI

Dat is de hoofdzaak.

JOSEF K.

U kent de rechtbank vast beter dan ik, maar ik kreeg het idee dat ze toch meestal behoorlijk overtuigd is van de schuld van de beklaagde, en dat ze van die overtuiging maar moeilijk af te brengen is.

TITORELLI

Moeilijk? Nooit is de rechtbank daarvan af te brengen. Als ik hier alle rechters naast elkaar op een doek schilder en u zou zichzelf voor dat doek verdedigen, zou u meer succes hebben dan voor de echte rechtbank.

JOSEF K.

Ja.

HET MEISJE

van achter de deur Titorelli, gaat hij nou niet gauw weg?

TITORELLI

Stil! Snappen jullie dan niet dat ik een bespreking heb met die meneer?

HET MEISJE

van achter de deur Ga je hem schilderen? Schilder hem alsjeblieft niet, hij is zo lelijk.

De schilder springt naar de deur, doet die op een kier – je ziet de smekend uitgestrekte gevouwen handen van de meisjes.

TITORELLI

Als jullie niet stil zijn, gooi ik jullie allemaal de trap af! Ga hier op de treden zitten en gedraag je! Rustig! – En nu zitten!

De meisjes houden zich stil. Hij sluit de deur.

TITORELLI

Mijn excuses.

K. maakt nauwelijks een beweging als de schilder zich naar hem over buigt en in zijn oor fluistert:

TITORELLI

Ook deze meisjes horen bij de rechtbank.

JOSEF K.

Wat?

TITORELLI

terug op zijn zetel, half schertsend ter verklaring Alles hoort immers bij de rechtbank.

JOSEF K.

Ja?

Een van de meisjes heeft een strohalm door een kier tussen de planken gestoken en beweegt die langzaam op en neer.

TITORELLI

U heeft niet echt een overzicht van de rechtbank. Maakt niet uit. U bent onschuldig, dus dat is ook niet nodig. Ik red u er alleen wel uit.

JOSEF K.

Hoe wilt u dat doen? U zei net dat de rechtbank zich doof houdt voor elke bewijsvoering.

TITORELLI

Doof alleen voor bewijsvoering die tijdens de zitting naar voren wordt gebracht. *Hij steekt een vinger op.* Maar wat er buiten de officiële rechtsgang om wordt geprobeerd – in de raadkamers; in de wandelgangen of bijvoorbeeld ook hier in het atelier – Valt het u op dat ik haast als een jurist praat? Dat komt door die onafgebroken omgang met de rechtbank. Ik heb daar veel voordeel van, maar mijn artistieke bezieling gaat grotendeels verloren.

JOSEF K.

Hoe komt u eigenlijk aan deze baan?

TITORELLI

Heb ik geërfd. Ze kunnen daar geen nieuwe mensen voor gebruiken. Er zijn voor het schilderen van de verschillende ambtelijke rangen zulke verschillende ingewikkelde en vooral geheime regels opgesteld... Daar in de la heb ik de aantekeningen van m'n vader. Laat ik aan niemand zien. Alleen wie ze kent is tot het schilderen van rechters in staat. Elke rechter wil geschilderd worden zoals de oude grote rechters geschilderd zijn en ik ben de enige die dat kan.

JOSEF K.

denkt aan zijn positie bij de bank Dat is – benijdenswaardig. Uw positie is dus onaantastbaar?

TITORELLI

Ja, onaantastbaar. Onaantastbaar. Daarom kan ik het er ook op wagen af en toe een arme man te helpen die een proces heeft.

JOSEF K.

En hoe doet u dat?

TITORELLI

In uw geval zal ik, daar u volkomen onschuldig bent, het volgende ondernemen. *De schilder trekt zijn zetel dichter naar het bed toe en gaat met gedempte stem verder.* Ik ben nog vergeten te vragen welke soort bevrijding u wenst. Er zijn drie mogelijkheden: de werkelijke vrijspraak, de schijnbare vrijspraak en het uitstel. De werkelijke vrijspraak is natuurlijk het beste, alleen er bestaat volgens mij helemaal niemand die invloed heeft op de werkelijke vrijspraak. Ik in ieder geval niet. Waarschijnlijk is alleen de onschuld van de beklaagde doorslaggevend en omdat u onschuldig bent, zou u natuurlijk alleen op uw onschuld kunnen vertrouwen. Dan hebt u verder geen hulp nodig uiteraard.

JOSEF K.

Wacht even –

TITORELLI

Wat?

JOSEF K.

Eerst zegt u dat –

TITORELLI

Zeg maar jij hoor –

JOSEF K.

Jij –

TITORELLI

Het zijn verschillende dingen: datgene wat in de wet staat en datgene wat ik persoonlijk heb meegemaakt. In de wet, niet dat ik die heb gelezen, maar daar staat natuurlijk dat de onschuldige vrijgesproken wordt, en er staat natuurlijk níet dat de rechters beïnvloed kunnen worden. Maar ik heb precies het tegendeel meegemaakt. Ik weet van geen enkel geval van werkelijke vrijspraak, en wel van veel gevallen van beïnvloeding. Het is

natuurlijk mogelijk dat er elke keer geen sprake was van onschuld. Maar is dat niet onwaarschijnlijk? Ik heb vanaf het moment dat ik net mijn eerste woordjes brabbelde tot nu bijna dagelijks processen bijgewoond en ik moet het toegeven – geen enkele werkelijke vrijspraak meegemaakt.

JOSEF K.

Je zou de hele rechtbank dus kunnen vervangen door één enkele beul.

TITORELLI

U mag niet generaliseren. Ik heb toch alleen over mijn ervaringen gesproken.

JOSEF K.

Zijn er daarvoor dan wel vrijspraken geweest?

TITORELLI

Ja natuurlijk. Alleen de definitieve beslissingen van de rechtbank worden niet gepubliceerd, – ‘gepubliceerd’ – hier, dat bedoel ik: ‘gepubliceerd’ dat is toch precies een rechter? – Maar ja, er zijn daardoor over oude rechtszaken alleen legenden bewaard gebleven, de meeste daarvan gaan over werkelijke vrijspraken en je kan er in geloven maar er valt niets te bewijzen. Het zijn mooie verhalen. Ik heb er een paar schilderijen over gemaakt.

JOSEF K.

Je kan je voor de rechtbank waarschijnlijk niet op zulke legenden beroepen?

TITORELLI

lacht Nee, dat kan niet.

JOSEF K.

Dan is het nutteloos. Er waren nog twee mogelijkheden?

TITORELLI

De schijnbare vrijspraak en het uitstel. Wilt u niet voordat we verder praten uw jasje uittrekken? U zult het wel heel warm hebben.

JOSEF K.

Ja. Het is haast ondraaglijk. Kan het raam niet open?

VERTELLER

behulpzaam Nee. Het is een vast ingezette ruit, het kan niet open.

Het gevoel hier volledig van de lucht afgesloten te zijn maakt K. duizelig. Hij trekt zijn jasje uit en legt het over zijn knie.

HET MEISJE

van achter de deur Hij heeft zijn jasje uitgetrokken!

TITORELLI

De meisjes denken dat ik u ga schilderen en dat u zich daarom uitkleedt.

JOSEF K.

niet erg geamuseerd Zo. Hoe noemde je de andere twee mogelijkheden?

TITORELLI

De schijnbare vrijspraak en het uitstel. Als u de schijnbare vrijspraak wenst, schrijf ik op een vel papier de bevestiging dat u onschuldig bent. De tekst van zo'n bevestiging is mij door mijn vader overgeleverd en is volstrekt onaantastbaar. Onaantastbaar. Met deze bevestiging – bevestiging maak ik een rondgang langs de mij bekende rechters. – Dus bijvoorbeeld de rechter die ik nu schilder. – Ik leg hen de bevestiging voor, verklaar dat u onschuldig bent en sta borg voor uw onschuld.

VERTELLER

vult aan Dat is geen louter uiterlijke, maar een werkelijk bindende waarborg.

JOSEF K.

aarzelend, de verteller zo goed mogelijk negerend En dan kom ik vrij?

TITORELLI

Maar alleen schijnbaar vrij, dus tijdelijk vrij. De laagste rechters hebben niet het recht definitief vrij te spreken, in het dossier vindt geen werkelijke wijziging plaats, behalve dat het is aangevuld met de bevestiging van de

onschuld, de vrijspraak en de motivering van de vrijspraak. Voor het overige blijft het in behandeling. Het wordt doorgegeven aan de hogere rechtbanken, komt terug naar de lagere en beweegt zich zo met grote en kleine slingerbewegingen, met grote en kleine haperingen omhoog en omlaag. Deze bewegingen zijn onberekenbaar. Van buiten af gezien kán de indruk ontstaan dat alles al lang vergeten is, dat het dossier is weggeraakt en de vrijspraak definitief is.

VERTELLER

Een ingewijde zal dat niet geloven. Er gaat geen dossier verloren, er bestaat bij het gerecht geen vergeten. Op een dag – niemand verwacht het – neemt de een of andere rechter het dossier aandachtiger ter hand, stelt vast dat in dit geval de aanklacht nog van kracht is en geeft opdracht tot onmiddellijke arrestatie.

TITORELLI

En het is even goed mogelijk dat je uit de rechtbank thuiskomt en dat ze daar al op je staan te wachten.

VERTELLER

Dan is het natuurlijk afgelopen met het vrije leven.

JOSEF K.

En het proces begint opnieuw?

TITORELLI

Inderdaad, het proces begint opnieuw, maar je hebt dan natuurlijk ook opnieuw de mogelijkheid een schijnbare vrijspraak aan te vragen.

JOSEF K.

Maar de tweede vrijspraak is weer niet definitief.

TITORELLI

Precies. Op de tweede vrijspraak volgt de derde arrestatie, op de derde de vierde, enzovoort. Het begrip ‘schijnbare vrijspraak’ zegt het eigenlijk al.

K. zwijgt.

TITORELLI

Misschien staat het uitstel u beter aan. Zal ik u het wezen van het uitstel uitleggen?

K. schudt zijn hoofd en staat op.

JOSEF K.

Ik begrijp het wel...

HET MEISJE

van achter de deur Hij staat op!

TITORELLI

De overeenkomst met de schijnbare vrijspraak is dat ook het uitstel een veroordeling belet –

JOSEF K.

zacht Maar ze beletten ook een werkelijke vrijspraak.

TITORELLI

U hebt de kern van de zaak begrepen.

HET MEISJE

Hij kleedt zich aan!

TITORELLI

Ik zou zeggen: denk er rustig over na.

JOSEF K.

rukt aan de deurkruk Doe de deur van het slot.

In plaats van de deur open te doen, – de andere acteurs moedigen hem aan tijd te rekken, de volgende scène is immers nog niet klaar – kruipt de schilder onder het bed en vraagt vanaf beneden:

TITORELLI

Wilt u niet nog een schilderij zien, dat ik u zou kunnen verkopen?

JOSEF K.

Ja.

De schilder trekt vanonder het bed een massa niet-ingeraamde schilderijen tevoorschijn, die zo met stof bedekt zijn dat dit, als de schilder het van het bovenste schilderij af probeert te blazen, geruime tijd verstikkend voor K.'s ogen dwarrelt.

TITORELLI

Een heidelandschap.

Hij overhandigt K. het schilderij. Het stelt twee dunne boompjes voor die ver van elkaar af in donker gras staan.

JOSEF K.

Mooi. Ik koop het.

TITORELLI

tilt het volgende schilderij van de vloer Hier is nog een andere.

Er is niet het minste verschil met het eerste schilderij waar te nemen.

JOSEF K.

Ik koop ze alle twee en zal ze in mijn kantoor ophangen.

TITORELLI

haalt het derde schilderij naar boven Het onderwerp bevat u kennelijk. Het komt goed uit dat ik hier nog een schilderij heb dat erop lijkt.

Het lijkt er niet alleen op, het is weer precies hetzelfde.

JOSEF K.

Dat neem ik ook nog. Hoeveel kosten die drie schilderijen?

TITORELLI

Daar hebben we het later wel over. U hebt nu haast en we houden contact toch?

K. komt plotseling op een idee. Zou het lukken? Hij kijkt de zaal in, naar de techniektafel en roept dan:

JOSEF K.

Deurbel!

Koopman Block

De deurbel klinkt.

acteur | Shit.

KOOPMAN BLOCK

Hij is het.

Gestommel. Het geluid van iemand die haar kleren zoekt. Dan doet Block de deur open. Licht. Iedereen is overvallen! Ook de verteller!

VERTELLER

Eh... ja... Het is al na tien als K. aanbelt bij het huis van de advocaat. Even overweegt hij –

JOSEF K.

Laat maar! Dank je.

K. stormt de vestibule in. Ziet nog net Leni in haar hemd wegrennen. Hij kijkt haar een tijdje na en kijkt dan om naar de persoon die heeft opengedaan. Het is een kleine, schrale man met een volle baard en met een kaars in zijn hand.

JOSEF K.

Werk jij hier?

KOOPMAN BLOCK

Nee, de- de- de- de advocaat vertegenwoordigt mij, ik ben hier vanwege een juridische kwestie.

JOSEF K.

terwijl hij met een handgebaar de incomplete kleding van de man aanduidt. In je ondergoed?

KOOPMAN BLOCK

alsof hij voor het eerst zijn toestand ziet Ach, neemt u mij niet kwalijk.

JOSEF K.

Is Leni je liefje?

KOOPMAN BLOCK

O God, nee, nee, wat denkt u wel?

JOSEF K.

Kom mee. *Hij wenkt met zijn hoed en laat hem voorgaan.* Hoe heet je?

KOOPMAN BLOCK

Block, koopman Block.

JOSEF K.

Is dat je echte naam?

KOOPMAN BLOCK

Waarom zou dat niet m'n echte naam zijn?

JOSEF K.

Weet ik veel.

VERTELLER

In de keuken staat Leni aan het fornuis, zoals altijd met een wit schort voor en ze breekt eieren boven een pan die op een spiritusbrander staat.

Dit is niet waar, Leni probeert in alle haast iets van kleding aan te trekken.

JOSEF K.

Hou daar mee op!

LENI

Goedenavond Josef.

JOSEF K.

Goedenavond.

VERTELLER

Hij wijst op een verderop staande stoel waar de koopman op moet gaan zitten.

JOSEF K.

Ik – Wat? Dat doe ik! Hou op!

VERTELLER

Zelf gaat K. heel dicht achter Leni staan en buigt zich over haar schouder.

JOSEF K.

Alsjeblieft. Stop. Stop. Alsjeblieft.

Een van de andere acteurs loopt naar de verteller en gebaart dat hij maar beter even kan stoppen. De verteller knikt en trekt zich terug. Leni trekt K. naar zich toe.

JOSEF K.

Wie is die man?

LENI

doelend op de verteller Die?

JOSEF K.

Nee... dat... nee! Die! *wijst naar Block* Die daar! Die man!

LENI

Oh, eh... Block. Het is een zielige man, een arme koopman. Moet je hem nu zien.

Ze kijken allebei naar de koopman. Block speelt met het kaarsvet van zijn kaars, zogenaamd geheel afzijdig van het gesprek.

JOSEF K.

Je liep in je hemd.

Ze zwijgt.

JOSEF K.

Is hij je minnaar?

Leni wil zich afdraaien, maar K. pakt haar beide handen vast.

JOSEF K.

Geef antwoord!

LENI

Kom mee naar de werkkamer, ik zal je alles uitleggen.

JOSEF K.

Nee, ik wil dat je het hier uitlegt.

Ze klampt zich aan hem vast en wil hem kussen, maar K. weert haar af.

JOSEF K.

Ik wil niet dat je me kust.

LENI

Josef, je bent toch niet jaloers op Block? *tegen de koopman Rudi!* Rudi, help me, je ziet dat ik ergens van verdacht word? Laat die kaars!

KOOPMAN BLOCK

Ik zou niet weten waarom u jaloers zou zijn.

JOSEF K.

Ik heb eigenlijk ook geen idee.

K. glimlacht naar de koopman. Leni lacht hard, gebruikt K.'s onoplettendheid om aan zijn arm te gaan hangen.

LENI

fluistert Laat hem toch, je ziet wat voor man het is. Vannacht blijf je bij mij! Je bent al zo lang niet bij mij geweest, zelfs de advocaat heeft naar je gevraagd. Verwaarloos je proces niet! Ik heb van alles gehoord wat ik je moet vertellen. Kom, trek je jas uit!

Ze helpt hem uit zijn jas, neemt zijn hoed aan, loopt met de kledingstukken naar de hal.

KOOPMAN BLOCK

zachtjes U bent ook een cliënt van de advocaat.

Leni is gelijk weer terug.

JOSEF K.

Wat kan jou dat schelen?

LENI

Jij moet stil zijn.

JOSEF K.

Ga! Ga!

LENI

Doe niet zo onaardig!

Leni loopt weg door de hal. K. kijkt haar na, draait zich dan om naar de koopman die al wil opstaan.

JOSEF K.

Blijf zitten. Hij schuift een stoel naast hem. Staat dan weer op.

Josef K. naar de wc

JOSEF K.

Sorry ik moet naar de wc. Kan dat?

acteur 2

Eh –

JOSEF K.

Ik kon daarstraks niet weg, toen jullie pauze hadden, dus ik moet even naar de wc kan dat?

acteur 2

Eh ja – ja toch?

acteur 3

Ja –

acteur 1

Ja.

JOSEF K.

Waar is de wc?

acteur 4

Eh... Daar –

JOSEF K.

Wat?

acteur 4

Daar door die deur, dan kom je in de kleedkamers en daar is wel een wc...
in... de kleedkamers.

JOSEF K.

loopt naar de deur Deze deur?

acteur 1

Ja –

JOSEF K.

Dankjewel.

K. loopt het podium af. De acteurs in lichte verbijstering achterlatend. Het is even stil. Dan lijken de acteurs volkomen vergeten in welk stuk ze speelden. – Niet dat ze achterlijk worden, of dat ze in ‘de acteurs-nachtmerrie’ zitten, nee, ze verliezen gewoon de interesse. Het is immers ook maar een baan, en als er niet gewerkt kan worden dan gaat de aandacht naar andere dingen. Zoals of je nagels wel schoon zijn of je doet geheel onnadenkend een stemoefeningetje, of je begint een gesprek.

acteur 2

Wat ga jij eigenlijk hierna doen?

actrice

Ik?

acteur 2

Ja. Ik bedoel heb je werk of –

actrice

Nou, ja, nee, ja, ik ga zes maanden naar het buitenland –

acteur 1

Serieus.

actrice

Als het goed is hoor, nog niet alles geregeld, maar gewoon...

acteur 2

Tof hoor.

acteur 4

Weet je al waar je heen gaat?

actrice

Wat? Nee, maar, ik denk gewoon een beetje rondreizen.

acteur 1

Niet één vaste plek?

actrice

Nee, nou – ja, ach –

acteur 4

Ja, ik heb dat ook gedaan –

acteur 2

Ja?

acteur 4

Ja, paar jaar geleden alweer hoor

acteur 1

Wat sta je daar nou te doen man? Ja jij.

acteur 5

Ik vroeg me af wat dit dingetje is. Hier.

acteur 2

Wat?

acteur 5

Dit metalen dingetje hier op de grond. Wat is dat –

acteur 4

Dat is het midden.

acteur 5

O ja.

acteur 3

Wat?

acteur 4

Ja, zo'n metalen dingetje. Kan je zien waar het midden is –

acteur 3

Dat zie je toch zo ook –

acteur 5

Ja

acteur 4

Maar niet precies hè – als je gewoon zo kijkt, dan zie je het niet precies -

acteur 2

Oh, hij komt er weer aan.

acteur 1

Oké.

K. komt weer op. Iedereen neemt z'n posities weer in. Er is niets veranderd.

Block vervolg

K. gaat op de stoel bij Block zitten. Hij denkt dat hij de leiding heeft.

JOSEF K.

Ben je al lang cliënt van de advocaat?

KOOPMAN BLOCK

Ja heel lang.

JOSEF K.

Wat is lang?

KOOPMAN BLOCK

Met de zaak – ik heb een graanhandel – werkt hij al voor me sinds ik de boel heb overgenomen, een jaar of twintig dus. En bij mijn eigen proces ook al vanaf het begin, dus dat is... langer dan vijf jaar... Ja, veel langer dan vijf jaar. *Hij haalt een oude aktetas tevoorschijn.* Ik heb alles opgeschreven, ik kan precies de data opzoeken. Het is moeilijk alles te onthouden. Mijn proces duurt waarschijnlijk al veel langer, het begon kort na de dood van mijn vrouw en dat is al langer dan vijfenhalf jaar. Maar net als de wet is de tijd natuurlijk voor iedereen anders.

JOSEF K.

schuift dichter naar hem toe Wat?

KOOPMAN BLOCK

Ja, in de kern is de wet uiteraard universeel en onveranderlijk en voor iedereen gelijk, maar sommige mensen zijn nu eenmaal universeler dan anderen. Het hangt af van je eigen ontwikkeling, je positie in de maatschappij en de plek op aarde waar je woont hoe het in de praktijk voor je uitpakt. En daarnaast is het nog van duizenden andere kleine en grotere dingen

afhankelijk en is het voortdurend veranderbaar. Zelfs als de wet door een stom toeval voor een moment voor twee mensen op aarde gelijk zou zijn, dan is nog de kans groot dat ze het beiden totaal anders interpreteren. Wat jij rechtvaardig vindt voor iemand aan de andere kant van de wereld, vindt je voor jezelf misschien niet rechtvaardig. En vice versa. Het is net als met een boek: de woorden veranderen niet, maar de betekenis van de woorden verandert wel met de tijd. En met de plaats. En met de lezer. En met het toevallige humeur van de lezer, en met de ervaringen die de lezer tot dan toe in het leven heeft opgedaan en de opleiding die hij heeft mogen volgen, en het zal anders zijn als hij het 's ochtends of 's avonds leest, op een moment dat hij er alle rust voor heeft of snel tussendoor terwijl er nog allerlei ander werk ligt te wachten en natuurlijk verandert alles weer volledig als de lezer het ongeluk heeft een vrouw te zijn. En uiteindelijk zal er iemand zijn die vindt dat de woorden niet meer toereikend zijn, en die gaat er dingen bij verzinnen, maar je komt er nooit achter omdat niemand de moeite neemt om de oorspronkelijke tekst er bij te pakken en daarom kun je nooit ergens van op aan. Het enige dat we kunnen doen is voortdurend zigzaggend uit alle macht achter de wet aanrennen – of voor de wet uit, dat kan natuurlijk ook, als je maar niet stil blijft staan, want als je stilstaat wordt je door de wet ingekapseld en dan is er geen ontsnappen meer mogelijk. Oh alstublieft, verraad mij niet.

JOSEF K.

Wat?

KOOPMAN BLOCK

Hij is wraakzuchtig.

JOSEF K.

De wet?

KOOPMAN BLOCK

De advocaat. Ik ben hem niet trouw.

JOSEF K.

Hoezo niet?

KOOPMAN BLOCK

Dat kan ik niet zeggen.

JOSEF K.

Ik denk het wel.

KOOPMAN BLOCK

Dan moet u mij ook een geheim vertellen, zodat we even sterk staan.

JOSEF K.

Prima, ik vertel ook een geheim. Hoe ben je ontrouw aan je advocaat?

KOOPMAN BLOCK

Ik heb – ik heb behalve hem nog andere advocaten.

JOSEF K.

Is dat erg?

KOOPMAN BLOCK

Hier wel. Dat is niet toegestaan. Ik heb behalve hem nog vijf andere advocaten.

JOSEF K.

Vijf? Vijf advocaten behalve deze?

KOOPMAN BLOCK

Ik ben nog met een zesde in onderhandeling.

JOSEF K.

Waar heb je zo veel advocaten voor nodig?

KOOPMAN BLOCK

Ik heb ze allemaal nodig.

JOSEF K.

Waarom?

KOOPMAN BLOCK

Omdat ik mijn proces niet wil verliezen. Ik heb mijn proces vijf jaar lang voortgesleept, vijf jaar!

Leni staat in de deuropening.

LENI

Wat is er aan de hand?

JOSEF K.

Heb je gezegd dat ik er ben?

LENI

Hij wacht op je. Laat Block maar, met Block kun je later praten, hij blijft hier.

Hij slaapt hier vaak.

JOSEF K.

Hij slaapt hier?

LENI

Niet iedereen wordt zoals jij, Josef, op elk willekeurig uur bij de advocaat toegelaten. Het is elf uur 's avonds! *Ze loopt naar een deurtje wat ze openduwt.*

Wil je zijn slaapkamer zien?

JOSEF K.

Nee.

KOOPMAN BLOCK

Het is maar een klein hok hoor. Laag; geen raam; er staat een bedje, meer past er niet in.

JOSEF K.

Oké –

KOOPMAN BLOCK

En om in het bed te komen moet je over het achterschot klimmen. Maar ik heb een kaars waarbij ik de processtukken kan bestuderen. Leni heeft het voor mij in orde gemaakt. Het is heel voordelig.

LENI

Jaja. Die kletst wat af!

K. kijkt de koopman lang aan. Plotseling kan hij zijn aanblik niet langer verdragen.

JOSEF K.

Breng hem toch naar bed.

Nog voor hij bij de deur is spreekt de koopman hem met zachte stem aan.

KOOPMAN BLOCK

Meneer de procuratiehouder. U bent uw belofte vergeten. *Hij strekt zijn armen vragend naar K. uit. U wilde mij nog een geheim vertellen.*

JOSEF K.

Dat is waar. Goed, moet je horen, het is al bijna geen geheim meer. Ik ga nu naar de advocaat om hem te ontslaan.

KOOPMAN BLOCK

Hij ontslaat hem! Block springt van zijn stoel en loopt met opgeheven armen rond in de keuken. Hij ontslaat de advocaat! Hij ontslaat de advocaat!

Leni wil zich meteen op K. storten, maar de koopman staat in de weg, waarvoor ze hem een klap geeft met beide vuisten. Met haar handen nog tot vuisten gebald draaft ze achter K. aan, maar die heeft een grote voorsprong. Hij is al in de kamer van de advocaat als Leni hem inhaalt. Leni houdt met een voet een vleugel van de deur open, pakt hem bij zijn arm en wil hem terugtrekken. Hij knijpt zo hard in haar pols dat ze hem met een zucht moet loslaten. De kamer ingaan durft ze niet meteen, en K. doet met de sleutel de deur op slot.

Opzeggen van de advocaat

ADVOCAAT

Was ze weer opdringerig?

JOSEF K.

Opdringerig?

ADVOCAAT

Ja. *De advocaat lacht, krijgt een hoestaanval en begint als die over is weer te lachen.* Haar opdringerigheid is u toch al wel opgevallen? *De advocaat geeft K. een klopje op zijn hand. K. trekt snel zijn hand terug en zwijgt.* Het is een eigenaardigheid van Leni, dat ze de meeste beklaagden mooi vindt. Ze hecht zich aan allemaal, houdt van allemaal, allemaal lijken ze trouwens ook van haar te houden; om mij te amuseren vertelt ze mij er soms over. Ja... Als je de juiste blik ervoor hebt, vind je de beklaagden vaak mooi. Dat is een merkwaardig, in zekere zin natuurwetenschappelijk verschijnsel. Er treedt natuurlijk niet als gevolg van de aanklacht zo iets als een duidelijke, precies aan te geven verandering in het uiterlijk op. Toch zijn mensen die daar ervaring in hebben in staat in een zeer grote menigte de beklaagden stuk voor stuk te herkennen. De beklaagden zijn gewoon de mooisten. Het kan niet de schuld zijn die ze mooi maakt, want – zo moet ik als advocaat in elk geval zeggen – ze zijn niet allemaal schuldig, het kan ook niet de komende straf zijn die ze nu al mooi maakt, want ze worden niet allemaal bestraft, het kan dus alleen aan de tegen hen aangespannen procedure liggen, die op de een of andere manier hun uiterlijk tekent. En te midden van de mooien zijn er ook beslist opvallend mooien. Maar mooi zijn ze allemaal, zelfs Block, die

ellendige worm. *Hij zwijgt om K. gelegenheid te geven te spreken, maar K. zegt niets.* Bent u vandaag met een bepaalde bedoeling naar mij toe gekomen?

JOSEF K.

Ja. Ik wilde u zeggen dat ik u met ingang van vandaag mijn verdediging ontnem.

ADVOCAAT

Begrijp ik u goed?

JOSEF K.

Dat neem ik aan.

ADVOCAAT

Wel, ook dat plan kunnen we toch bespreken.

JOSEF K.

Het is geen plan meer.

ADVOCAAT

Dat kan zo zijn, maar wij willen toch niets overhaasten.

JOSEF K.

Er is niets overhaast. *Hij staat langzaam op en gaat achter zijn stoel staan.* Er is goed over nagedacht en misschien zelfs al te lang. Mijn besluit staat vast.

ADVOCAAT

Dan staat u mij nog slechts een paar woorden toe. *De advocaat schuift het dekbed van zich af en gaat op de rand van het bed zitten. Zijn naakte witbehaarde benen bibberen van de kou.* Geef me even die deken.

K. pakt de deken van de canapé en reikt die aan.

ADVOCAAT

Hij wikkelt zich in de deken. Uw oom is mijn vriend en ook u bent mij in de loop der tijd dierbaar geworden. Dat geef ik eerlijk toe. Daar hoef ik mij niet voor te schamen.

JOSEF K.

Ik dank u voor uw vriendelijkheid.

ADVOCAAT

Ik begrijp het. U bent ongeduldig.

JOSEF K.

Ik ben niet ongeduldig. Maar je mag toch verwachten dat als je de verdediging van een proces toevertrouwt aan een advocaat dat je je daarna minder zorgen maakt? Je neemt toch een advocaat om jezelf enigszins te ontdoen van de last van het proces? Ik heb me nog nooit zo veel zorgen gemaakt om het proces als vanaf het moment dat u mij verdedigde. Toen ik alleen was deed ik niets voor mijn zaak, maar ik merkte er nauwelijks iets van. Nu heb ik een verdediger, alles is erop gericht dat er iets gaat gebeuren, onafgebroken en steeds meer gespannen wacht ik op ingrijpen, maar: niets!

ADVOCAAT

zacht en rustig In de praktijk gebeurt er van een bepaald tijdstip af niets wezenlijk nieuws meer.

JOSEF K.

Maar dat is toch niet genoeg? Het proces drijft me steeds verder in het nauw.

ADVOCAAT

Heel veel partijen hebben in vergelijkbare stadia van hun proces net als u voor mij gestaan en in dezelfde geest gesproken.

JOSEF K.

Dan hebben ze allemaal gelijk gehad. Dat weerlegt toch niet wat ik heb gezegd?

ADVOCAAT

Ik wilde uw uitspraken er ook niet mee weerleggen, maar ik wilde er nog aan toevoegen dat ik bij u meer oordeelsvermogen verondersteld had dan bij anderen. U maakt het mij niet gemakkelijk.

K. zwijgt.

ADVOCAAT

Het is vaak beter geketend dan vrij te zijn. Ik zou u willen laten zien hoe andere beklaagden behandeld worden, misschien lukt het u daar lering uit te trekken.

K. zwijgt. De advocaat kruipt terug onder de dekens en belt. Tegelijk met de bel wordt Leni door de verteller in de deuropening gezet, ze probeert met snelle blikken aan de weet te komen wat er gebeurd is. Dat K. rustig aan het bed van de advocaat zit lijkt haar gerust te stellen. Ze glimlacht naar K. die haar strak aankijkt.

ADVOCAAT

Haal Block.

LENI

roept vanuit de deuropening Block! Naar de advocaat!

Leni glipt achter K.'s stoel. Van dat moment af leidt ze hem af door over de stoelleuning heen te hangen of met haar handen heel zacht door zijn haar te strijken en zijn wangen te strelen. Ten slotte belet K. haar dat, door na enig tegenstribbelen haar handen te pakken. Block is na de oproep meteen gekomen, maar blijft voor de deur staan en lijkt te overwegen of hij naar binnen moet gaan. Iedereen zwijgt. Block merkt op dat in elk geval niemand hem wegjaagt en komt op zijn tenen binnen, zijn gezicht gespannen, zijn handen verkramppt op zijn rug. Hij kijkt helemaal niet naar K. maar alleen naar het hoge dekbed, waaronder de advocaat niet eens te zien is.

ADVOCAAT

vanonder zijn dekbed Block hier?

Deze vraag geeft Block, die al een heel stuk naar voren is gekomen, als het ware een stomp tegen zijn borst en daarna op zijn rug, hij struikelt en blijft diep gebogen staan.

KOOPMAN BLOCK

Tot uw dienst.

ADVOCAAT

Wat wil je? Je komt ongelegen.

KOOPMAN BLOCK

Werd ik niet geroepen? Hij vraagt het meer aan zichzelf dan aan de advocaat, hij houdt zijn handen als bescherming voor zich en staat klaar om weg te rennen.

ADVOCAAT

Je werd geroepen, maar toch kom je ongelegen... Jij komt altijd ongelegen.

KOOPMAN BLOCK

Wilt u dat ik wegga?

ADVOCAAT

Je bent er nu. Blijf!

Block begint te sidderen.

ADVOCAAT

Ik was gisteren, bij de derde rechter, mijn vriend, en heb stapje voor stapje het gesprek op jou gebracht. Wil je weten wat hij zei?

KOOPMAN BLOCK

O, alstublieft. O, alstublieft. *Hij buigt alsof hij wil knielen.*

JOSEF K.

Wat doe je?!

Omdat Leni probeert hem zijn uitroep te beletten pakt hij haar handen nog steviger vast. Het is niet de greep van liefde. Ze probeert haar handen los te trekken.

ADVOCAAT

Wie is eigenlijk je advocaat?

KOOPMAN BLOCK

Dat bent u.

ADVOCAAT

En behalve ik?

KOOPMAN BLOCK

Behalve u niemand.

ADVOCAAT

Luister dan ook naar niemand anders.

Block legt zich daar zonder meer bij neer, hij neemt K. met boze blikken op en schudt heftig zijn hoofd tegen hem.

JOSEF K.

Ik zal jullie niet meer storen. Kniel of kruip op handen en voeten, doe wat je wilt, ik trek me er niks meer van aan.

KOOPMAN BLOCK

loopt zwaaiend met zijn vuist naar K. toe en roept zo hard als hij maar durft waar de advocaat bij is, haast stikkend van nauwelijks te onderdrukken woede U denkt dat u heel wat bent omdat u hier rustig mag zitten en rustig mag toehoren en ik moet kruipen op handen en voeten, maar vergeet niet dat beweging beter is dan rust, want wie rust kan altijd, zonder het te weten, op een weegschaal zitten en met zijn zonden worden gewogen. K. zegt niets, hij staart alleen verbijsterd deze verwarde man aan. Block loopt naar het bed van de advocaat. Meneer, u hebt gehoord hoe deze man tegen mij praat. De uren

van zijn proces zijn nog te tellen en hij wil mij, een man die al vijf jaar zijn proces voert, al de les lezen. Hij scheldt mij zelfs uit. Niets weet hij en hij scheldt mij uit, mij!

ADVOCAAT

Trek je van niemand iets aan en doe wat je juist lijkt.

KOOPMAN BLOCK

Zeker. *Hij knielt na een korte zijwaartse blik bij het bed. Ik kniel al, mijn advocaat. Block streelt met zijn handen voorzichtig het dekbed.*

LENI

terwijl ze zich losmaakt Je doet me pijn. Laat me los. Ik ga naar Block.

Ze loopt naar hem toe, gaat op de rand van het bed zitten. Block is zeer blij met haar komst, hij vraagt haar meteen door middel van geluidloze maar levendige tekens een goed woordje voor hem te doen bij de advocaat. Leni wijst op de hand van de advocaat en tuit haar lippen als voor een kus. Onmiddellijk voert Block de handkus uit en herhaalt die na aanwijzing van Leni nog twee keer. De advocaat blijft zwijgen. Leni buigt zich over de advocaat heen, de mooie vormen van haar lichaam worden zichtbaar als ze zich zo uitstrekt en ze strijkt diep over zijn gezicht gebogen zijn lange witte haar.

ADVOCAAT

Ik aarzel het hem mee te delen.

LENI

Maar waarom aarzel je?

K. heeft het gevoel dat hij een ingestudeerd gesprek hoort.

ADVOCAAT

Hoe heeft hij zich vandaag gedragen?

In plaats van te antwoorden kijkt Leni een tijdje omlaag naar Block en bestudeert hem terwijl hij zijn handen naar haar opheft en smekend langs elkaar wrijft.

Tenslotte knikt ze ernstig.

LENI

Hij is rustig en ijverig geweest.

ADVOCAAT

Wat heeft hij de hele dag gedaan?

LENI

Ik had hem opgesloten in de dienstbodekamer. Door het luikje kon ik controleren wat hij deed. Hij zat steeds geknield op het bed, had de stukken die je hem had gegeven opengeslagen op de vensterbank liggen en las erin.

ADVOCAAT

Het doet mij genoeg dat te horen. Heeft hij ook met begrip gelezen?

LENI

Hij heeft de hele dag over dezelfde bladzij gedaan en bij het lezen met zijn vinger de regels gevolgd.

ADVOCAAT

Jij prijst hem, maar juist dat maakt het voor mij moeilijk iets te zeggen. De rechter heeft zich namelijk niet gunstig uitgesproken, noch over Block noch over zijn proces.

LENI

Niet gunstig? Hoe is dat mogelijk?

ADVOCAAT

Niet gunstig. Hij was zelfs onaangenaam getroffen toen ik over Block begon. 'Praat u niet over Block', zei hij. 'Hij is mijn cliënt', zei ik. 'U laat zich misbruiken', zei hij. 'Ik beschouw zijn zaak niet als verloren', zei ik. 'U laat zich misbruiken', herhaalde hij. 'Ik geloof het niet', zei ik. 'Block is heel ijverig wat

het proces betreft en altijd bezig met zijn zaak. Hij woont zo ongeveer bij mij om altijd op de hoogte te zijn. Zo'n ijver vind je niet vaak. Zeker, hij is persoonlijk niet aangenaam, heeft vreselijke omgangsvormen en is smerig, maar procesgewijs gezien is hij onberispelijk.' Ik zei onberispelijk, ik overdreef opzettelijk. Daarop zei hij: 'Block is alleen maar slim. Hij heeft veel ervaring opgedaan en weet hoe hij het proces moet uitstellen. Maar zijn onwetendheid is nog veel groter dan zijn slimheid. Wat zou hij wel zeggen als hij zou horen dat zijn proces nog helemaal niet begonnen is, als ze tegen hem zouden zeggen dat de bel nog niet eens is geluid voor het begin van zijn proces.'

K. schrikt van een bel die plotseling door de ruimte schalt. Het blijkt een telefoon te zijn. Leni geeft K. de hoorn terwijl ze zelf naar een andere telefoon loopt en de hoorn oppakt. De rest van de scène vervaagt.

JOSEF K.

tegen Leni En wat nu?

LENI

door de telefoon Goeiemorgen. Hoe gaat het met je?

JOSEF K.

ongemakkelijk door de telefoon Ja, goed, dankje. Luister, ik heb geen tijd, ik moet naar de dom. Er is een grote klant van de bank uit Italië en ik moet hem –

LENI

door de telefoon Naar de dom?

JOSEF K.

Ja, naar de dom.

LENI

door de telefoon Maar waarom naar de dom?

JOSEF K.

Omdat – Er is een belangrijke klant van de bank, en hij is voor het eerst –

LENI

door de telefoon, haastig Ze jagen je op.

JOSEF K.

Goed. Dankjewel. Ik moet nu echt gaan. We spreken elkaar vast nog. *terwijl hij ophangt* Ja, ze jagen mij op.

In de dom

Nu staat K. alleen op het toneel. Iedereen lijkt verdwenen. Hij loopt verloren rond. Onder de indruk van de grootte van de ruimte. Dan merkt hij toevallig dat er achter de voorste rij stoelen een koster staat, met een in plooien afhangende zwarte jas aan, die in zijn linkerhand een snuifdoos heeft en naar hem kijkt. (Dit kan ook het publiek zijn.)

JOSEF K.

zo zacht dat koster het niet kan verstaan Wat wil je man?

Plotseling wordt een ongemakkelijk kleine preekstoel uitgelicht door een erboven aangebrachte lamp die gewoonlijk kort voor de preek wordt klaargezet. Zou er nu soms iemand gaan prediken? In de lege kerk? Maar onder de preekstoel, K. moet glimlachen van verbazing, staat werkelijk de geestelijke, die zijn hand op de leuning houdt, klaar om naar boven te gaan, en naar K. kijkt. Dan groet hij met een knikje, waarop K. een kruis slaat en een buiging maakt. De geestelijke neemt een sprongetje en klimt met korte, snelle stappen de trap op naar de preekstoel. De geestelijke controleert het licht, draait het nog wat hoger, en keert zich langzaam om naar de balustrade, die hij aan de voorkant aan de hoekige omlijsting met twee handen vastpakt. Zo blijft hij een tijd lang staan terwijl hij zonder zijn hoofd te bewegen om zich heen kijkt. Wat een stilte heerst er nu in de dom. Maar K. moet die verstoren, hij is niet van plan hier te blijven. Langzaam zet K. zich in beweging, op de tast en met zijn tenen langs de bank, dan op het brede middenpad en loopt daar volkomen ongestoord, behalve dat de stenen vloer onder de zachtste voetstap dreunt en de gewelven zacht maar onafgebroken in veelvoudige, wetmatige herhaling ervan weergalmen. De afmetingen van de dom lijken precies op de grens van het voor mensen nog draaglijke te liggen. Dan hoort

hij de stem van de geestelijke. Een machtige, geschoolde stem. Hoe dringt die door in de hele, voor het ontvangen ervan gereedstaande dom! Maar het is niet zijn gemeente waar de priester zich tot richt. Het is maar voor één uitleg vatbaar en vluchten is uitgesloten.

PRIESTER

Josef K.!

K. blijft staan en kijkt naar de vloer voor zich. Voorlopig is hij nog vrij, hij kan doorlopen en maken dat hij wegkomt. Het blijft stil. En K. draait voorzichtig zijn hoofd een stukje om. De priester staat even rustig op de preekstoel als daarvoor. Maar je kan duidelijk zien dat hij heeft opgemerkt dat K. zijn hoofd heeft omgedraaid. K. draait zich helemaal om. De geestelijke wenkt hem met zijn vinger dichterbij. K. draaft met lange, vlugge passen naar de preekstoel. Hij blijft staan. De priester wijst met een scherp omlaag gerichte wijsvinger op een plek vlak voor de preekstoel. K. gehoorzaamt. Hij moet op die plek zijn hoofd ver achterover buigen om de priester nog te zien.

PRIESTER

Jij bent Josef K.

JOSEF K.

Ja.

PRIESTER

zacht Je bent aangeklaagd.

JOSEF K.

Ja.

PRIESTER

Dan ben jij degene die ik zoek. Ik ben de aalmoezenier van de gevangenis.

JOSEF K.

Zo.

PRIESTER

Ik heb je hierheen laten roepen om met je te spreken.

JOSEF K.

Dat wist ik niet.

PRIESTER

Wat heb je daar in je hand? Is dat een gebedenboek?

JOSEF K.

Dit – is een album over de bezienswaardigheden van de stad.

PRIESTER

Leg het weg.

K. werpt het zo krachtig weg dat het openvalt en met verkreukelde bladzijden een stuk over de vloer zeilt.

PRIESTER

Weet je dat je proces er slecht voorstaat?

JOSEF K.

Die indruk heb ik ook. Ik heb alle mogelijke moeite gedaan, maar tot nog toe zonder resultaat.

PRIESTER

Hoe stel je je het einde voor?

JOSEF K.

Vroeger dacht ik dat het goed moest aflopen, nu twijfel ik daar soms aan. Ik weet niet hoe het zal aflopen. Weet jij het?

PRIESTER

Nee. Maar ik vrees dat het slecht zal aflopen.

JOSEF K.

Maar ik ben niet schuldig. Het is een vergissing. Hoe kan een mens nu eigenlijk schuldig zijn? Wij zijn hier toch allemaal mensen, de een zo goed als de ander.

PRIESTER

Dat is juist, maar zo spreken juist de schuldigen.

JOSEF K.

Heb jij ook een vooroordeel tegen mij?

PRIESTER

Ik heb geen vooroordeel tegen je.

JOSEF K.

Dankjewel. Alle anderen die bij het proces betrokken zijn hebben een vooroordeel tegen mij. Ze brengen dat ook over op mensen die er niets mee te maken hebben. Mijn positie wordt steeds moeilijker.

PRIESTER

Je begrijpt de feiten verkeerd. Het vonnis komt er niet ineens, de procedure gaat geleidelijk over in het vonnis.

JOSEF K.

Zo is het dus.

PRIESTER

Wat wil je als volgende in je zaak doen?

JOSEF K.

Ik wil nog hulp zoeken. Er zijn nog bepaalde mogelijkheden die ik niet gebruikt heb.

PRIESTER

Je zoekt te veel hulp van buitenaf. En vooral bij vrouwen. Merk je dan niet dat dat de ware hulp niet is?

JOSEF K.

Vrouwen hebben een grote macht. Als ik een paar vrouwen die ik ken ertoe zou kunnen bewegen zich samen voor mij in te zetten, zou ik iets moeten bereiken. Vooral bij deze rechtbank. Laat de rechter-commissaris uit de verte een vrouw zien en hij rent, om er maar op tijd boven op te kunnen springen, de rechters tafel en de beklaagde ondersteboven... Ben je boos op mij?... Je weet misschien niet wat voor een rechtbank je dient... Het zijn toch alleen maar mijn ervaringen... Ik wilde je niet beledigen.

PRIESTER

schreeuwt omlaag naar K. Kun je dan niet eens twee stappen vooruitkijken?! Het wordt in woede geschreeuwd, maar tegelijkertijd op de manier van iemand die een ander ziet vallen en omdat hij zelf geschrokken is onverhoeds schreeuwt, zonder het te willen. Nu zwijgen ze beiden lang.

JOSEF K.

Wil je niet naar beneden komen? Er hoeft toch niet gepreekt te worden. Kom bij mij beneden.

PRIESTER

Nu kan ik wel komen. Ik moest eerst van afstand met je spreken. Ik laat mij anders te gemakkelijk beïnvloeden en vergeet mijn taak. *De geestelijke komt naar beneden.*

JOSEF K.

Heb je even tijd voor mij?

PRIESTER

Zo veel tijd als je nodig hebt.

JOSEF K.

Je bent heel vriendelijk.

Ze lopen naast elkaar heen en weer door een donkere zijbeuk.

JOSEF K.

Je bent een uitzondering onder al die mensen die deel uitmaken van de rechtbank. Ik heb meer vertrouwen in jou dan in wie dan ook van die anderen, hoeveel ik er ook al ken.

PRIESTER

Misleid jezelf niet.

JOSEF K.

Waarin zou ik mezelf moeten misleiden?

PRIESTER

Over de rechtbank misleid je jezelf. In de inleidende teksten tot de wet staat over deze misleiding: voor de wet staat een poortwachter. Bij deze poortwachter komt een man van het platteland die vraagt tot de wet toegelaten te worden. Maar de poortwachter zegt dat hij hem nu geen toegang kan verlenen. De man denkt na en vraagt daarop of hij dan dus later naar binnen zal mogen. 'Dat is mogelijk', zegt de poortwachter, 'maar nu niet.' Omdat de poort naar de wet zoals altijd openstaat en de poortwachter een stap opzij doet, bukt de man zich om door de poort naar binnen te kijken. Als de poortwachter dat merkt, zegt hij lachend: 'Als je het zo verleidelijk vindt, probeer dan toch ondanks mijn verbod naar binnen te gaan. Maar bedenk: Ik ben machtig. En ik ben maar de laagste poortwachter. Voor elke volgende zaal staat weer een poortwachter, de ene nog machtiger dan de andere. Alleen al de aanblik van de derde kan ik niet meer verdragen.' Zulke moeilijkheden heeft de man van het platteland niet verwacht; de wet moet toch voor iedereen en altijd toegankelijk zijn denkt hij, maar als hij nu de poortwachter in zijn bontmantel nauwkeuriger bekijkt, zijn grote spitse neus, zijn lange, dunne, zwarte Tartaarse baard, besluit hij toch liever te wachten tot hij toestemming krijgt om naar binnen te gaan. De poortwachter geeft hem een krukje en laat hem opzij van de deur zitten. Daar zit hij dagen en

jaren. Hij doet veel pogingen binnengelaten te worden en vermoeit de poortwachter met zijn smeekbeden. De poortwachter onderwerpt hem vaak aan een klein verhoor, hoort hem uit over zijn geboortestreek en veel andere zaken, maar het zijn onverschillige vragen, zoals hoge heren ze stellen, en tot slot zegt hij steeds weer dat hij hem nog niet kan binnenlaten. De man, die voor zijn reis van alles en nog wat heeft meegenomen, offert alles, hoe waardevol het ook is, om de poortwachter om te kopen. Deze neemt wel alles aan, maar zegt daarbij: 'Ik neem het alleen aan opdat jij niet denkt dat je iets hebt verzuimd.' Gedurende die vele jaren houdt de man vrijwel onafgebroken de poortwachter in het oog. Hij vergeet de andere poortwachters en deze schijnt hem de enige hindernis voor het binnentreden in de wet. Hij vervloekt het ongelukkige toeval, de eerste jaren hardop en zonder zich ergens iets van aan te trekken, later, als hij oud wordt, broemt hij nog maar wat voor zich heen. Hij wordt kinds, en omdat hij bij de jarenlange bestudering van de poortwachter ook de vlooiën in diens bontkraag ontdekt heeft, vraagt hij ook de vlooiën hem te helpen de poortwachter over te halen. Uiteindelijk vermindert ook het licht in zijn ogen, en hij weet niet of het om hem heen werkelijk donkerder wordt of dat zijn ogen hem alleen bedriegen. Maar hij ontwaart nog wel in het donker een niet te doven lichtschijnsel dat uit de poort van de wet naar buiten stroomt. Nu leeft hij niet lang meer. Voor zijn dood verenigen zich in zijn hoofd alle ervaringen tot een vraag die hij tot nog toe niet aan de poortwachter gesteld heeft. Hij wenkt hem, omdat hij zijn verstijvende lichaam niet meer kan oprichten. De poortwachter moet zich diep naar hem overbuigen, want hun verschil in grootte is zeer ten nadele van de man veranderd. 'Wat wil je nu toch nog weten', vraagt de poortwachter, 'je bent onverzadigbaar.' 'Alle mensen streven er toch naar de wet te bereiken', zegt de man, 'hoe komt het

dan dat in al die jaren behalve ik niemand heeft verzocht binnengelaten te worden?’ De poortwachter stelt vast dat de man al aan zijn eind is, en om zijn wegstervend gehoor nog te bereiken, brult hij tegen hem: ‘Hier kon niemand anders binnengelaten worden, want deze ingang was alleen voor jou bestemd. Ik ga hem nu dichtdoen.’

Ze lopen nog enige tijd zwijgend verder.

JOSEF K.

Zijn we nu in de buurt van de hoofdingang?

PRIESTER

Nee, daar zijn we nog ver van verwijderd. Wil je al gaan?

JOSEF K.

Zeker, ik moet gaan. Ik ben procuratiehouder bij een bank, er wordt op mij gewacht, ik ben alleen hierheen gekomen om een buitenlandse zakenrelatie de dom te laten zien.

PRIESTER

steekt K. zijn hand toe Wel. Ga dan maar.

JOSEF K.

Maar ik vind in het donker alleen de weg niet.

PRIESTER

Ga linksaf naar de muur, dan verder de muur langs zonder die uit het oog te verliezen en je vindt een uitgang.

JOSEF K.

Wacht nog even alsjeblieft!

PRIESTER

Ik wacht.

JOSEF K.

Wil je niet nog iets van mij?

PRIESTER

Nee.

JOSEF K.

Je was eerder zo vriendelijk tegen me en je hebt me alles uitgelegd, maar nu laat je me gaan alsof ik je niets kan schelen.

PRIESTER

Je moet toch weg?

JOSEF K.

Jazeker, begrijp dat dan.

PRIESTER

Begrijp jij eerst eens wie ik ben.

JOSEF K.

Jij bent de aalmoezenier van de gevangenis.

PRIESTER

Ik hoor dus bij de rechtbank. Waarom zou ik dus iets van jou willen. De rechtbank wil niets van jou. Hij ontvangt je als je komt en laat je gaan als je weggaat.

Einde

K. zit in het zwart, in een leunstoel bij de deur en trekt langzaam strak om zijn vingers spannende handschoenen aan, in de houding van iemand die gasten verwacht.

JOSEF K.

Jullie komen dus voor mij?

De heren knikken. De een wijst met zijn hoge hoed in zijn hand naar de andere. K. bekent bij zichzelf dat hij ander bezoek had verwacht. Hij loopt naar het raam en kijkt nog een keer in de donkere straat.

JOSEF K.

Tweederangs acteurs sturen ze voor mij. Hij draait zich plotseling naar hen om. In welk theater spelen jullie?

BEUL 2

Theater?

De ander gebaart als een stomme die strijdt met zijn weerbarstig spraakorgaan.

JOSEF K.

Het staat niet in het script dat ik een vraag stel. K. pakt zijn hoed.

De heren willen K. een arm geven –

JOSEF K.

Ik ben niet ziek.

Toch gaan ze een moment later zo aan zijn armen hangen als K. nog nooit met iemand heeft gelopen. Ze houden hun schouder dicht tegen de zijne, buigen hun armen niet maar gebruiken ze om K.'s armen over de hele lengte te omvatten, onderaan pakken ze K.'s handen met een vakkundige, geoefende, onontkoombare

greep. K. loopt stijf gestrekt tussen hen in, ze vormen nu met z'n drieën zo'n eenheid dat als iemand een van hen zou verpletteren ze alle drie verpletterd zouden zijn. Het is een eenheid zoals die bijna alleen door levenloze stof kan worden gevormd. K. blijft staan, dientengevolge blijven ook de anderen staan.

JOSEF K.

Waarom hebben ze juist jullie gestuurd?!

De heren weten schijnbaar geen antwoord. Ze wachten als ziekenbroeders wanneer de patiënt wil uitrusten.

JOSEF K.

Ik ga niet verder.

De heren geven geen antwoord maar proberen hem weg te dragen, K. biedt weerstand. Dan komt voor hen op een kleine trap uit de dieper gelegen straat juffrouw Bürstner omhoog naar het plein. Het is niet helemaal zeker of zij het is, maar de gelijkenis is groot.

JUFFROUW BURSTNER

liefdevol Het enige wat je kan doen is rustig je logische verstand bewaren.

Wil je dat ze denken dat je zelfs van een proces van een jaar niets geleerd hebt? Moet je afscheid nemen als een man die niets wil begrijpen? Je wil toch niet dat ze dat zeggen?

JOSEF K.

Nee. Nee dat wil ik niet. Ik wil het niet.

VERTELLER

Als je wil kunnen we ook de rest vertellen?

JOSEF K.

Wat? Kan dat?

VERTELLER

Natuurlijk.

JOSEF K.

Ja...

Maar hij ziet de juffrouw uit zijn ooghoeken haast onmerkbaar licht afkeurend haar hoofd schudden, en begint gelijk te twijfelen aan z'n keuze.

VERTELLER

Al snel zijn ze buiten de stad, die zich in deze richting haast zonder overgang bij het akkerland aansluit.

VERTELLER

Een kleine steengroeve, verlaten en doods, ligt in de nabijheid van een nog geheel stads huis. Hier stoppen de heren.

JOSEF K.

Nee.

VERTELLER

Wat?

JOSEF K.

Nee, laat maar zitten. Ik wil het nu toch liever tot het einde meemaken.

VERTELLER

Dat is goed.

VERTELLER

Maar als je –

JOSEF K.

Ja.

De vertellers trekken zich terug maar blijven in de buurt om elk moment te hulp te kunnen schieten. De beulen laten K., die zwijgend wacht, los, zetten hun hoge hoed af en wissen terwijl ze rondkijken in de steengroeve met hun zakdoek het zweet van hun voorhoofd. Overal ligt het maanlicht, met zijn natuurlijkheid en rust die geen ander licht gegeven is.

BEUL 1

Eh – wil jij...?

BEUL 2

Wat? O – nee, nee, doe jij maar –

BEUL 1

Maar jij mag ook.

BEUL 2

Neu, neu, is oké –

BEUL 1

Ik bied het je aan.

BEUL 2

Ja, snap ik maar –

BEUL 1

Goed. Ik doe het wel.

BEUL 2

Tenzij je niet wil hè –

BEUL 1

Nee joh, ik doe het al.

Beul 1 gaat op K. af en trekt hem zijn jas, zijn vest en ten slotte zijn hemd uit. K. huivert onwillekeurig, waarna de heer hem een kalmerend tikje op zijn rug geeft. Dan vouwt hij de kledingstukken zorgvuldig op, als dingen die nog gebruikt zouden worden, zij het niet binnenkort. Om K. niet zonder beweging aan de toch koele buitenlucht bloot te stellen, neemt hij hem bij de arm en loopt een beetje met hem heen en weer, terwijl de andere heer de steengroeve afzoekt naar een passende plek. Als hij die gevonden heeft wenkt hij, en de andere heer leidt K. erheen. Het is dicht bij de wand van de groeve, daar ligt een losgebroken steen. De heren zetten K. op de grond met zijn rug tegen de steen en vleien zijn hoofd erop neer. Ondanks

alle inspanningen die zij zich getroosten en ondanks alle meegaandheid die K. hun bewijst, blijft zijn houding zeer gedwongen en ongeloofwaardig. De ene heer vraagt daarom de andere het neerleggen van K. even aan hem alleen over te laten.

BEUL 1

Ja, laat mij maar even –

BEUL 2

Ja, goed.

Maar ook daardoor wordt het niet beter. Ten slotte laten ze K. maar in een houding liggen die niet eens de beste van de al geprobeerde houdingen is.

BEUL 1

Ja. Nou. Zo.

Dan slaat de ene heer zijn geklede jas open en pakt uit een schede, die aan een om zijn vest gesnoerde riem hangt, een lang, dun, aan beide zijden geslepen slagersmes, houdt het omhoog en controleert de sneden in het licht. Weer beginnen de weerzinwekkende beleefdheden, de een reikt over K. heen de ander het mes aan, die reikt het weer over K. heen terug.

BEUL 2

Wil jij ...?

BEUL 1

Nee, nee, ga je gang, ik heb net eh..

BEUL 2

Ja, maar dat maakt mij niet uit hoor, als je wil dan...

BEUL 1

Wat? Nee. Neu. Ga je gang.

BEUL 2

Ja oké, ik dacht alleen, misschien als jij wil dan..

BEUL 1

Nee joh, nee, ik hoef niet per se –

JOSEF K.

Wacht. Wil je toch nog wat vertellen? Eventjes maar?

VERTELLER

Natuurlijk. Zie je dat? *Hij wijst op een plek op het tweede balkon. Op de hoogste verdieping van dat huis? Zoals een licht opflikkert, zo wijken de openslaande ramen van een venster daar uiteen, een door de verte en hoogte vage en dunne mensfiguur buigt met een ruk ver voorover en strekt zijn armen nog verder uit.*

JOSEF K.

Wie is dat? Een vriend? Een goed mens? Iemand die meeleeft? Iemand die wil helpen? Is het een enkeling? Is het iedereen? Is er nog hulp? Zijn er bezwaren vergeten? Dat moet toch? De logica is misschien onaantastbaar maar tegen een mens die wil leven kan ze toch niet op? Waar is de rechter die ik nooit gezien heb? Waar is de hoge rechtbank die ik nooit heb bereikt?

VERTELLER

Over de dunne mensfiguur hoog in het raam. Hij strekt zijn handen omhoog en spreidt al zijn vingers.

Iedereen kijkt nu naar de figuur in het raam. Ook de vrouw komt er bij. Voor het eerst is er ook geen verschil meer te zien tussen Josef K. en de groep. Ze vormen samen een geheel. Dan is het moment voorbij. De acteurs checken bij elkaar af of iedereen klaar is om verder te gaan. Dit gaat rustig en begripvol. Ook de vrouw knikt. K. schudt berustend zijn hoofd terwijl hij naar de grond kijkt. Dan legt de ene beul zijn handen om zijn keel terwijl de andere het mes in zijn hart stoot en daar tweemaal omdraait. Met brekende ogen ziet K. nog hoe vlak voor zijn gezicht de heren wang aan wang tegen elkaar aan geleund het beslissende moment

gadeslaan. Dan lopen de acteurs weg. Het lijk blijft liggen waar het ligt. Ergens in de verte jankt een hond.

Het Proces werd gespeeld bij Toneelgroep Oostpool. De première vond plaats op 5 oktober 2013 in Schouwburg Arnhem.

jozef k. Stefan Rokebrand

Overige rollen:

Ludwig Bindervoet

Kay Greidanus

Bram van der Heijden

Teun Luijkx

Kirsten Mulder

Matthijs van de Sande Bakhuyzen

Vincent van der Valk

Regie: Marcus Azzini

Scenografie: Theun Mosk

Kostuums: Mattijs van Bergen

Licht: Stijn van Bruggen

Muziek: Florentijn Boddendijk, Remco de Jong

Dramaturgie: Rob Klinkenberg

www.toneelgroepoostpool.nl

Joeri Vos (1981) is schrijver, regisseur en acteur. Sinds het afronden van zijn studie aan ArtEZ toneelschool in Arnhem in 2006 heeft hij bij diverse gezelschappen gewerkt. Vos maakt sinds 2013 deel uit van het vaste team van Toneelgroep Oostpool. Eerder maakte hij voor het gezelschap de toneelbewerkingen van *Orlando* en *Hamlet*, die beiden lovend door pers en publiek werden ontvangen. Tot voor kort vormde hij samen met Isil Vos en Noël S. Keulen het gezelschap TG 42, waarbij hij meerdere voorstellingen regisseerde, tekst schreef en speelde. Ook behoorde hij tot de vaste spelersgroep van Keesen&co, regisseerde hij bij de Toneelschuur in Haarlem en Theater Bellevue in Amsterdam, en werkte hij regelmatig samen met Eric de Vroedt.

Toneelwerk

Mighty Society 8 – 2010

De ondergang van... – 2010

Orlando – 2009

Richard I – 2009

MENSEN – 2008

De Sjoerd Vollebregt Show – 2007

Hallo Maria – 2006

Alpha Centauri – 2006

Campagne – 2003

Schimmenrijk – 2002

Bloedbanden – 2001

Desdemona – 2000